

REKATOLIZÁCIA A UHORSKÁ SPOLOČNOSŤ V 17. – 18. STOROČÍ

REKATOLIZÁCIÓ ÉS A MAGYAR TÁRSADALOM A XVII – XVIII. SZÁZADBAN

Ed. Peter KÓNYA

Prešov 2016

REKATOLIZÁCIA A UHORSKÁ SPOLOČNOSŤ V 17. – 18. STOROČÍ

REKATOLIZÁCIÓ ÉS A MAGYAR TÁRSADALOM A XVII – XVIII. SZÁZADBAN

Zostavil/Szerkesztette:

prof. PhDr. Peter KÓNYA, PhD.

Recenzenti/Lektorálták:

prof. ThDr. Ján ŠAFIN, PhD.

prof. Dr. PAPP Klára

doc. Mgr. Ján ADAM, PhD.

Jazyková úprava/Korrektúra:

Mgr. Annamária KÓNYOVÁ, PhD.

Mgr. Lucia ŠTEFLOVÁ, PhD.

Preklad/Fordítás:

Mgr. Annamária KÓNYOVÁ, PhD.,

Bc. Noémi HARASZTHYOVÁ,

Orsolya FILIPOVÁ, CCKV PU

Sadzba/Tördelés:

Marek SEDLÁK

Vydal/Kiadó:

Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov 2016

ISBN 978-80-555-1745-2

OBSAH

ÚVOD.....	7
ELŐSZÓ.....	9

REKATOLIZÁCIA V STOLICIACH A MESTÁCH REKATOLIZÁCIÓ A VÁRMEGYÉKBEN ÉS A VÁROSOKBAN

Peter KÓNYA – Osobitosti rekatolizácie v Hornom Uhorsku.....	13
Peter ZUBKO – Poľské vplyvy na rekatolizáciu v Jágerskom biskupstve.....	28
DIENES Dénes – Egy tiszáninneni mezőváros négy évtizedes küzdelme vallásgyakorlásának szabadságáért (Abaujszántó rekatolizációja).....	43
LÉVAI Attila – Az ellenreformáció egyes megnyilvánulási formái a történelmi Komáromi Református Egyházmegyében	49
Ivan MRVA – Rekatolizácia na Bojnicksom panstve v rézii Františky Khuenovej, vdovy po palatínovi Pavlovi Pálffy. Metódy, priebeh a výsledky (Pálffy Pál nádor özvegye Bhuen Franciska rekatolizációs tevékenysége, a bajmóci uradalmon módszerei, lefolyása és eredményei).....	56
Tibor DOHNANEC – Prvé pokusy o rekatolizáciu v Komárne a okolí v 16. storočí.....	69
Annamária KÓNYOVÁ – Dva pokusy o rekatolizáciu Kráľovského Chľmca.....	78
PÁLFI József – Rekatolizáció Váradon.....	88
Jaroslav CORANIČ – Úloha Drugethovcov v procese zjednotenia veriacich byzantsko-slovanského obradu s katolíckou cirkvou na Slovensku.....	99
SZABADI István – Pócsi reformátusok (Templomfoglalás Máriapócsan 1766).....	113
Władysław TABASZ – Polski i słowacki Spisz w kontekście rekatolizacji Węgier	120
SZABÓ András – Áttérők – Protestáns értelmiségiek katolizálása a 16. – 17. században.....	127
BALOGH Judit – A rekatolizáció hatása az Apafi kori székely elite.....	188

OSOBNOSTI SZEMÉLYISÉGEK

BITSKEY István – Pázmány Péter és a Tridentinum	209
Miloslava BODNÁROVÁ – Peter Pázmán a protireformácia na Slovensku v prvých desaťročiach 17. storočia	217
Peter ŠTURÁK – Štefan PALOČKO – Význam mukačevského biskupa m. m. Olšovského pre upevnenie únie v kontexte jeho traktátu pod názvom Sermo de sacra occidentalem inter et orientalem ecclesiam unione z roku 1761	228
Libor BERNÁT – Noviciát jezuitov v Trenčíne	237
GYULAI Éva – A minoriták szerepe Miskolc rekatolizálásában a XVIII. Században.....	251

ZMENY NÁBOŽENSKÝCH POMEROV VALLÁSI VISZONYOK VÁLTOZÁSAI

Monika BIZOŇOVÁ – Náboženské pomery v Levoči v 16. – 18. storočí.....	265
Marie MAREČKOVÁ – K dejinám moravských novokřtenců	277
VERÓK Attila – A reformáció kései felvirágzása: a hallei pietizmus (17 – 18. század).....	283
CZENTHE Miklós – A lőcsei evangélikusok a kuruckorban (1671 – 1711)	300
Lucia ŠTEFLOVÁ – Evanjelická cirkev a. v. vo svetle kanonickej vizitácie z Gemerského seniorátu z roku 1742	310
Anton LIŠKA – Peter BORZA – „Uniatské“ liturgické zariadenie a mobiliár v tereziánskych chrámoch gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku	321
PAP József – Vallás és politikum a dualizmus korában. A felekezeti kérdés és a népképviselő az Osztrák-Magyar Monarchia Magyarországon	337
Veronika DRÁBOVÁ – Uhorskí židia 18. storočia v najnovšej slovenskej historiografii	360

PRAMENE, LITERATÚRA, TRADÍCIA FORRÁSOK, IRODALOM, HAGYOMÁNY

PAPP Sándor – Az ellenreformáció ellenhatása: A felkelő rendek szándéknyilatkozata az Oszmán birodalomba való teljes behódolásra (Erdélyi – Habsburg – Oszmán diplomácia).....	371
PETRŐCZI Éva – A protestánsok üldözése Czúzi Cseh Jakab írásaiban	395
SZABÓ András Péter – A határhalom üzenete. Johann Brichenzweig lőcsei szabó feljegyzőkönyve (1681).....	404
Patrik DERFIŇÁK – Rekatolizácia na stránkach Pamätnej knihy mesta Prešova.....	412
Marcela DOMENOVÁ – Práce vybraných osobností evanjelickej konfesie a ich dielo v historickom fonde Univerzitnej knižnice v Prešove I.....	420
P. SZÁSZFALVI Márta – „...A boldog reformáció emlékezetére...“ A reformáció százados évfordulói Magyarországon	432
Martin JAVOR – Kňaz a pedagóg Andrej Budiš ml.	455

CONTENTS

INTRODUCTION	7
ELŐSZÓ	9
REKATOLIZÁCIA V STOLICIACH A MESTÁCH	
REKATOLIZÁCIÓ A VÁRMEGYÉKBEN ÉS A VÁROSOKBAN	
Peter KÓNYA – Particularities of Recatholicization in Upper-Hungary.....	13
Peter ZUBKO – Polish Catholicism impacts on the Eger Diocese.....	28
DIENES Dénes – Four-decade lasting battle for the free religious practice in one of the landowner townlet in the region north of Tisza River	43
LÉVAI Attila – Forms of the Counter-Reformation in the territory of the historic Reformed seniorate of Komárno.....	49
Ivan MRVA – Recatholicization at Bojnice dominion directed by Francisca Khuen, the widow of Palatine Pavol Palffy. Methods, process and results	56
Tibor DOHNANEC – The first attempts at re-catholization in Komarno and its surroundings in the 16 th century.....	69
Annamária KÓNYOVÁ – Two attempts of the Catholic Reformation in Kráľovský Chlmec.....	78
PÁLFI József – Recatholicization in Nagyvárat.....	88
Jaroslav CORANIČ – The task of the Drugeths in the process of union of the Byzantine-Slavonic rite worshippers with the Catholic Church in Slovakia	99
SZABADI István – The Reformed People in Pocs: The occupation of church in Máriapócs (1766).....	113
Władysław TABASZ – Polish and Slovak Spiš in the Context of Recatholicization of the Hungarian Empire.....	120
SZABÓ András – The legacy of book (1681) of Levoča tailor Johann Brichenzweig.....	127
BALOGH Judit – A rekatalizáció hatása az Apafi kori székhely elitre	188
OSOBNOSTI	
SZEMÉLYISÉGEK	
BITSKEY István – Peter Pázmány and the Council of Trent.....	209
Miloslava BODNÁROVÁ – Péter Pázmány and the Counter-Reformation in Slovakia in the first decades of 17th century	217
Peter ŠTURÁK – Štefan PALOČKO – The significance of Mukacheve bishop Manuil Mykhaylo Olshavskiy for the union consolidation in the context of his tractate Sermo de sacra occidentalem inter et orientalem ecclesiam unione from 1761.....	228
Libor BERNÁT – Novitiate of Jesuits v Trenčin.....	237
GYULAI Éva – The role of Minorites in the process of Catholization of Miskolc in the 18th century	251

**ZMENY NÁBOŽENSKÝCH POMEROV
VALLÁSI VISZONYOK VÁLTOZÁSAI**

Monika BIZOŇOVÁ – Religious relations in Levoca in 16th – 18th century.....	265
Marie MAREČKOVÁ – On the history of Moravian Anabaptism	277
VERÓK Attila – The Late Blooming of Reformation: Halle Pietism (17th – 18th century).....	283
CZENTHE Miklós – Levoča´s Evangelics in the Kurutz period (1671 – 1711).....	300
Lucia ŠTEFLOVÁ – The Evangelical Church of the Augsburg Confession in the light of a canonical visitation from Gemer Seniorate in 1742	310
Anton LIŠKA – Peter BORZA – “Uniate” liturgical facilities and furniture in the Theresian cathedrals of the Greek-Catholic Church in Slovakia	321
PAP József – Religion and politics in the Dualist period. Issues of faith and folk representation in the Kingdom of Hungary	337
Veronika DRÁBOVÁ – Hungarian Jews of the 18 th century in the latest Slovak historiography	360

**PRAMENE, LITERATÚRA, TRADÍCIA
FORRÁSOK, IRODALOM, HAGYOMÁNY**

PAPP Sándor – Contradictory influence of Counter – Reformation: Expression of the effort of rebellious provincial diet members for complete recognition of the Ottoman Empire dominance (Transylvania–Habsburg–Ottoman diplomacy).....	371
PETRŐCZI Éva – Persecution of the Protestants in the Documents of Jakub Cseh Czúzi.....	395
SZABÓ András Péter – Converts – The Process of Catholicization of Protestant Intelligence in the 16th – 17th Century	404
Patrik DERFIŇÁK – Recatholization on the pages of the Commemorative Book of the town Prešov.....	412
Marcela DOMENOVÁ – Works of Selected Persons of Evangelical Confession in Historical Collection of the University Library of the Prešov University I.	420
P. SZÁSZFALVI Márta – “... in memory of the joyous Reformation.” Reformation centenaries in the Kingdom of Hungary	432
Martin JAVOR – Priest and Pedagogue Andrej Budiš Jr.	455

VALLÁS ÉS POLITIKUM A DUALIZMUS KORÁBAN. A FELEKEZETI KÉRDÉS ÉS A NÉPKÉPVISELET AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA MAGYARORSZÁGÁN¹

PAP József

Religion and politics in the Dualist period. Issues of faith and folk representation in the Kingdom of Hungary

In the historical discourse of the Hungarian history, Catholic-Protestant relations and rivalries predominantly relate to the political life of the Early Modern period. Religious contradictions and class confessionalism started to get to the back in the Diet of Hungary in the 18th century. Although class opposition and Protestantism were strongly interlinked, a part of the Catholic elite came into conflict with the Habsburg court. Thus, the opposition and court policy did not correspond with the division of conditions, according to Catholic or Protestant interests. In the course of the 19th century, in accordance with the civic and national ideology for the rights of Protestants, it was a common practice that Catholic politicians made a stand for mixed marriages between Catholics and Protestants. During the reform period, the basic dividing line was not determined by confessionalism, but it was determined by belonging to civic and liberal attitudes and denying conservatism. In such a system of relations, the Catholic-Protestant division did not become a decisive factor during religious and political discussions in the 1940s. Both the opponents and the supporters of reforms were defined primarily by political ideas and not by confessional affiliation. Nevertheless, the purpose of the study is to analyze more closely the question, whether it is possible to identify a certain confessional tendency in the composition of the political elite or among its voters in the Dualist period. In other words, whether specific religious engagement from the period of religious struggles can be traced in individual political groups, which were externally presented as neutral and confessional indefinite. Despite the difficulty of researching this issue and the lack of information, there is an opinion that there was a religious turning point in Hungarian political life, because the composition of the political elite did not correspond with the confessional composition of society.

Key words: dualism, the Kingdom of Hungary, folk presentation, faith.

A katolikus–protestáns felekezeti szembenállás és vetélkedés alapvetően a kora újkori magyar politikai életre jellemző jelenséggé szerepel a magyar történeti diszkurzusban. A felekezeti ellentétek, a rendi konfesszionalizmus visszaszorulása már a 18. század országgyűlésein is megfigyelhető jelenség volt. Ugyan a rendi ellenzéki-ség és a protestantizmus jelentősen kapcsolódott egymáshoz, de emellett a katolikus politikai elit egy része is konfliktusba került az udvar elképzeléseivel. Az ellenzéki és udvarpárti rendi politika tehát már ekkor sem volt megfellelthető a katolikus–pro-

¹ A kutatást az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című projekt, valamint a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal NKFIH K 112 429 nyilvántartási számú, A dualizmus kori magyar országgyűlések tagjainak feltárása és társadalomtörténeti elemzése címet viselő pályázata támogatta.

testáns viszonyrendszernek.² A 19. században bevett gyakorlattá vált, hogy a polgári nemzet ideológiájának megfelelően a protestánsok jogaiért, a vegyes házasságok toleráns szabályozásáért katolikus politikusok szólaltak fel. A reformkorban a politika fő törésvonala már véglegesen nem a felekezetek mentén húzódott, hanem a polgárosodást támogató liberálisok és az azt elutasító konzervatívok között. Ebben a viszonyrendszerben a katolikus–protestáns szembenállás még az 1840-es évek egyházpolitikai vitái során sem volt meghatározó tényező. A reformok elutasítói és ellenzői magatartásukat elsősorban politikai beállítottságuk és nem felekezeti hovatartozásuk alapján alakították ki.³ A dualizmus időszakában felekezeti színezetű politikai szembenállásról tehát már nem beszélhetünk, hiszen a nemzetépítés korában a „felekezeti nemzet” helyett a multikonfesszionalizmus gondolata érvényesült.⁴ Ezen keretek között úgy látom, mégis érdemes körüljárni azt a kérdést, hogy a dualizmus kori politikai elit személyi összetételének alakulásában, a választói magatartásban megfigyelhetőek-e még felekezeti jellemvonások? Tehát a hivatalosan képviselt felekezet-semleges nemzeti egység mögött fennmaradt-e valami speciális felekezeti alapú szerveződés a vallási küzdelmek időszakából?

Korábbi munkáimban a dualizmus kori képviselők vallási, felekezeti megoszlásáról nem közöltem adatokat, ugyanis az akkoriban fő forrásként használt országgyűlés almanachok alapján csupán a képviselők töredékének sikerült a vallását meghatározni.⁵ A korszak almanachjai – valószínűleg a szabadelvű állam– és politika felfogásból kiindulva –, csak elvétele közöltek adatokat az adott személy vallási hovatartozásáról. Erre csupán közvetett információkból, a társadalmi, foglalkozási adatokból, vagy egy ismertebb család vallási hovatartozásából lehet következtetni. A szakirodalomban több ilyen becslés is ismert, ezek azonban átlagban 60-70%-os adathiánnyal dolgoznak, és általánosan jellemző rájuk, hogy a római katolikusok alul, valamint a protestánsok felülreprezentáltságát állapítja meg.⁶

2007-ben tehát úgy gondoltam, hogy az eddig feltárt források nem megfelelőek a kérdés alapos vizsgálatához. Ugyanis a protestáns egyházak speciális szervezete a protestáns képviselők automatikus felülreprezentáltságát eredményezi, hiszen a vallási, felekezeti adat egyik biztos jelzője az egyén egyházi szerepvállalása. E tekintetben pedig a protestánsok számára több lehetőség volt presbiterként, gondnokként

² SZIJÁRTÓ, M. István *A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708 – 1792.* Budapest, 2005, 268., 277–280.; SZIJÁRTÓ, M. István. *A 18. századi Magyarország rendi országgyűlése.* Budapest, 1016, 103 – 105.

³ SARNYA, Csaba Máté. *Polgári állam és katolikus egyház (1848. március-december). A katolikus autonómia törekvések megjelenése.* Budapest, 2002, 18–19.

⁴ GYÁNI, Gábor–KÖVÉR, György. *Magyarország társadalomtörténete a reformkor végétől a második világháborúig.* Budapest, 2004, 149.

⁵ PAP, József. „Két választás Magyarországon”. Az országgyűlési képviselők társadalmi összetétele a 20. század első éveiben. In *AETAS*, 22, 2007, 1, 9., hasonló módon járt el Kurtán Sándor is: KURTÁN, Sándor. Az elit elitje: a hosszan szolgáló parlamenti képviselők a Monarchia időszakában. In *Képviselők Magyarországon I.* Ilonszki Gabriella. (szerk.), Budapest, 2005, 56.

⁶ ILONSZKI, Gábor. *Képviselők és képviselő Magyarországon a 19. és 20. században.* Budapest, 2009, 57–59.; SCHÖNBAUM, Attila. – SCHWARZ, András. Paradox rendszerváltás: az 1910 – 1922 közötti parlament képviselői. In *Képviselők Magyarországon I.* Ilonszki Gabriella. (szerk.), Budapest, 2005, 117.

és egyéb világi szereplőként bekapcsolódni egyházuk életébe, amiről nagy valószínűséggel értesülünk az almanachokból. Egy képviselő olyan magas társadalmi presztízzsel bírt, hogy ezzel szinte automatikusan tagja lett egyháza világi tisztségviselőinek. A római katolikusok körében csupán az erdélyi katolikus státusgyűlés esetében figyelhetjük meg, hogy a világi tagság rendszeresen megjelenik az almanachokban. Ezt a protestáns „előnyt” némileg kompenzálják a főnemes országgyűlési képviselők, akiknek közismertek a vallási, felekezeti viszonyai és ez a kör dominánsan a római katolikus közösséghez tartozott. A főnemesek szerepvállása azonban nem volt oly mértékű a népképviselési alapon működő képviselőházban, hogy az lényegesen módosította volna a ciklikus felekezeti adatokat.⁷ Az itt bemutatott adathiány ellenére azonban megfogalmazódik az a vélemény, melyek szerint a magyar politikai életben létezett egy vallási törésvonal, a társadalom és a politikai elit felekezeti összetétele különbözött egymástól. „[A]z I. világháború előtt a katolikus közösség inkább Függetlenségi párti szavazó volt, a protestáns közösség inkább szabadelvű volt.”⁸ Ezt a törésvonalat a választási elemzések földrajzi törésvonalként is értelmezik, ... A domináns kormányzó párt(ok)ban (ideértve ebben az időszakban a Szabadelvű Pártot és a Nemzeti Munkapártot protestáns fölény érvényesült.)⁹ A tanulmány célja, tulajdonképpen ennek a tézisnek a vizsgálata.

Országgyűlési képviselők vallási viszonyai 1848 és 1918 között

Az elmúlt években vált lehetővé egy tömeges forrásnak, a gyászjelentéseknek a kutatásba való bevonása, ennek a forráscsoportnak a segítségével sikerült az adathiányt – kapcsolódva az OTKA kutatócsoportban végzett adatgyűjtéshez – jelentősen csökkenteni (ennek mértékéről a későbbiekben szövegek). Napjainkban már két helyen is elérhető az Országos Széchényi Könyvtár gyászjelentés gyűjteménye, a korábbi verzió még korlátozott keresési lehetőséget biztosított a kutató számára,¹⁰ de az elmúlt időszakban online kereshető formában tették hozzáférhetővé az anyagot az OSZK

⁷ A főnemesek pontos részvételei adatai – túl a pusztán arányszámokon – nem ismertek, kutatócsoportunk későbbi publikációiban szándékozunk erre a kérdésre kitérni. Kutatócsoportunk tagjai az eddigiekben elsősorban a főrendiház reformja kapcsán vizsgálták a főnemeseket (TÓTH-BARBALICS, Veronika. A „korona védpajzsa” vagy „észarisztokrácia”? A magyar főrendiház élethosszú kinevezett tagjai. In *Századok*, 155, 3, 2011, 735 – 737.; BALLABÁS, Dániel. Főnemesi rangemelések Magyarországon a dualizmus korában. In *Századok*, 145, 2011, 5, 1232 – 1235. 1901-ben az a főnemesek képviselőházban belüli aránya 13%-ot tett ki. (PAP, József. „Két választás Magyarországon”. Az országgyűlési képviselők társadalmi összetétele a 20. század első éveiben. In PAP, József. *Tanulmányok a dualizmus kori magyar parlamentarizmus történetéből*. Budapest, 2014, 27.) 1861 és 1918 között a maximális részvétel 15,7% (1910), a minimális pedig 8,6% (1872) volt. (GERŐ, András. *Az első lépés kisebbség. Népképviselés a Monarchia Magyarországon*. Budapest, 2017, 2018.) Ezeket az értékeket azonban össze kell vetni a főnemesség belső csoportjaival (származási, vallási, vagyoni) és nem utolsósorban önmagával.

⁸ PÖLÖSKEI, Ferenc. *A magyar parlamentarizmus a századfordulón: politikusok és intézmények*. Budapest, 2001; ROMSICS, Ignác. *Magyarország története a XX. században*. Budapest, 2001 (1999).

⁹ ILONSZKI, Gabriella. *Képviselők és képviselet Magyarországon a 19. és 20. században*. Budapest, 2009, 55., megjegyzendő, hogy az oldalszám nélküli hivatkozásoknak megfelelő megállapítást a két munkában nem találtunk.

¹⁰ http://www.rakovsky.net/E1_LSG_ObitsIndex/GYJ-NevIndex.shtml

weboldalán.¹¹ Ebben a gyűjteménybe próbáltuk megkeresni minden egyes képviselő gyászjelentését. A vallás meghatározásához a temetés szertartását vettük alapul. Abban az esetben, ha az egyént nem találtuk meg, az azonos nemű szülőre vonatkozó információt még relevánsnak fogadtuk el.

Gyászjelentések feldolgozása során azt feltételezhetjük, hogy a gyászszertartásban az egyén vallási nézetei tükröződnek, amely természetesen az életpálya során bekövetkezett vallásváltás is takarhat. Véleményem szerint ez az adat – legalábbis a 20. század második fele előtti időszakban – inkább utal az egyéni identitásra, mint a vallási, felekezeti származásra. Különösen fontos ez a különbségtétel a zsidóság esetében, hiszen jelentős különbség van az izraelita vallású felmenőkkel rendelkezők és az izraelita vallású képviselők száma között. Mi, a kor hivatalos álláspontjának megfelelően, azt minősítettük izraelitának, akinek keresztény hitre téréséről nem rendelkezünk egyértelmű adatokkal.¹²

Jelenlegi elemzésem 3.181 személyre terjed ki. A vizsgálatba ugyanis azokat a képviselőket vontam be, akiknek 1848 és 1918 közötti szerepvállaláról információval rendelkezem. A figyelembe vett személyek között egyaránt szerepelnek a rendes és az időközi választásokon megválasztottak.¹³ Nem szerepelnek azonban az alapsokaságban azok, akiknek a mandátumát nem igazolták (46 eset). A vizsgálatba bevont képviselők vallási/felekezeti adatait mutatja a következő táblázat.

	Létszám (fő)	Részarány (%)	Ismertek megoszlása	1901-es adatok (Ilonszki 2009: 57.)
Római katolikus	1304	41,0	58,7%	43,0%
Görög katolikus	36	1,1	1,6%	2,6%
Örmény katolikus	8	0,3	0,4%	n.a.
Ortodox	80	2,5	3,6%	5,3%
Evangelikus	252	7,9	11,3%	18,4%
Református	484	15,2	21,8%	28,1%
Unitárius	20	0,6	0,9%	n.a.
Ismeretlen protestáns	3	0,1	0,1%	n.a.
Zsidó	35	1,1	1,6%	2,6%
Ismeretlen	959	30,2		
Összesen	3181	100		

1. táblázat: Az országgyűlési képviselők felekezeti adatai 1848–1918 között

Az adatokból jól látható, hogy a gyászjelentések figyelembevételével az adathiányt sikerült jelentősen csökkenteni. A korábbi kutatási eredményekkel összevetve igazolható az almanachokkal kapcsolatos forráskritikai megjegyzés. A római katolikus csoport reprezentációja jelentős mértékben torzul a forrás sajátossága miatt, a két

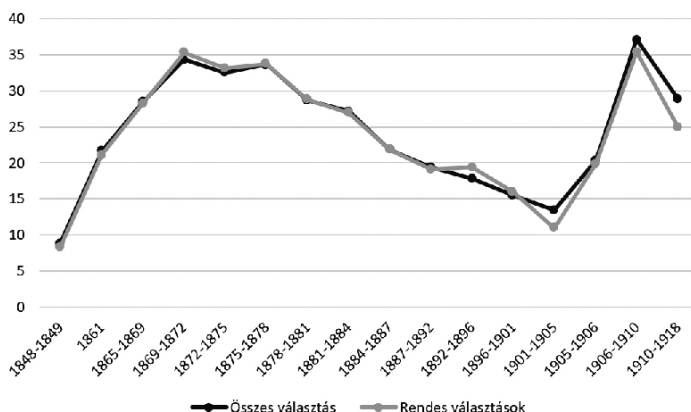
¹¹ <https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/663648>

¹² A munkában nagy segítségemre volt Fazakas László, a kutatócsoport segédmunkatársa, akivel közösen végeztük az anyag áttekintését.

¹³ 1848 és 1918 között csupán 19 esetben (0,2%) nem ismert a képviselő személye, ennek oka legtöbbször az, hogy a mandátumot (feltételezhetően) nem töltötték be.

protestáns felekezet pedig ugyanezen adottság miatt túlerepresentálódik. A táblázat alapján látható, hogy eddigi tudásunkkal kapcsolatban igen komoly kételyt kell megfogalmaznunk.

Az adathiány dinamikája is fontos információkat tartogat számunkra. Ennek bemutatására készítettem egy olyan grafikont mely az ismeretlen vallásúak megoszlását mutatja az egyes országgyűlési ciklusokon belül. Ebben az esetben minden személy annyiszor szerepel a vizsgálatban, ahányszor mandátumot vállalt. A 3.181 egyénhez 7.379 mandátumviselést tudok társítani. Ebben az esetben sem vettem figyelembe a nem igazolt mandátumokat. Azt a választást is figyelmen kívül hagytam, amikor a képviselő több kerületben szerepelt sikerrel és emiatt az adott mandátumot nem fogadta el (60 eset). Azt is egy mandátumnak vettem, ha ciklus közben a képviselőnek összeférhetetlenség miatt – elsősorban kormányzati kinevezés – le kellett mondani és az új választást után ismét ő került a kerületből az országgyűlésbe (118 eset). A tapasztalatok azt mutatják, hogy az időközi választásokon bekerült személyek egy részéről viszonylag kevés információval rendelkezünk. Ezért külön elvégzem a vizsgálatot arra a 6.503 rendes választásra, melyről biztos adatok állnak rendelkezésemre.¹⁴ A két adatsort egy grafikonon ábrázolom, hogy az esetleges különbség jól érzékelhető legyen.

1. ábra: Az ismeretlen vallású képviselők arányának alakulása 1848–1918

A grafikonra alapján megállapítható, hogy a két érték között nincs lényeges különbség, 4 ciklus kivételével az eltérés $\pm 1\%$ között maradt. A legnagyobb differencia az utolsó ciklusban tapasztalható, amikor $3,9\%$ a két érték különbsége. Ez a nagyfokú azonosság az egyes felekezetek esetében is megfigyelhető, az eltérés egyszer sem haladja meg a $\pm 0,5\%$ -ot. Ennek alapján úgy vélem, nincs értelme a későbbiekben olyan külön számításokat végezni, ezért – ha másként nem jelzem – a rendes választások értékeire fogok koncentrálni.

¹⁴ Jelenlegi adatgyűjtésem teljesnek mondható, hiszen 1865 és 1875 között hat kerület képviselője ismeretlen, 1878 és 1918 között pedig kettő ilyen mandátumról van tudomásom.

A grafikon 30%-os értéke mutatja számunkra az ismeretlen vallási adatokkal rendelkezők átlagát. A görbék jól szemléltetik, hogy az első parlament képviselőiről, a modern almanach alapján, kiemelkedően jó adatokkal rendelkezünk, az 1870-es évek elejére azonban majd 2,5 szeresére nő az adathiány. Ezt követően a görbe meredeken esni kezd és 1901-ben éri el a 10,9%-os mélypontját, ezt követően ismét emelkednek az értékek. A maximumot 1906-ra éri el (35,4%), majd az utolsó parlament időszakában újra 30% alá csökken az ismeretlenek aránya.

Ennek a jelenségnek az okai elsősorban a feldolgozott források sajátosságiban keresendők. 1886 előtt, leszámítva az 1848-sa ciklust, nem rendelkezünk almanachokkal, az ekkori képviselők adatai csak a gyászjelentésekből táplálkoznak. Az OSZK gyűjteményében szereplő a gyászjelentések száma a dualizmus kezdeti időszakra vonatkozólag azonban jóval szerényebb. Emiatt jelentősebb az ismeretlenek aránya a kezdeti ciklusokban. Az 1905-ös és 1906-os megugrás is jól indokolható, hiszen a Szabadelvű Párt összeomlása miatt ekkor olyan új emberek kerültek az országgyűlésbe, akik korábban nem voltak tagjai a parlamenti elitnek. Ezen személyek szereplése gyakran epizódjellegű volt, többségüknek a peremterületek hajdani szabadelvű kerületeiben sikerült mandátumot szerezni. Ezek az emberek elsősorban az ottani – viszonylag ismeretlen – lokális elitekből kerültek ki, haláluk pedig nagyon gyakran Trianon utánra esett. Emiatt gyászjelentéseiket hiába keressük a magyarországi gyűjteményben. Ez a jelenség igaz volt az 1910-es parlamentre is és kifejezetten érvényes a háború alatt bekerült új emberekre, hiszen a hosszú ciklus alatt a képviselői helyek harmada kicserélődött.

Az almanachokra támaszkodó kutatások – mint említettem – az 1886 utáni időszakban is rendszerint 70%-os adathiánnyal dolgoztak, ezen az állapoton a gyászjelentések feltárása által sikerült igen jelentősen javítani. Ezzel az értékkel már megalapozott megállapításokat tehetünk az egész időszak képviselőit nézve.

Az adatok megbízhatóságát vizsgálándó, még egy kérdést szükséges feltenni: milyen kapcsolat van az ismeretlenek aránya és az egyes felekezetek adatai között? Vagyis kimutatható-e jelentős eltérés az ismeretlenek arányának változásával párhuzamosan az egyes felekezetek között. Ha ez létezik, akkor a hiányzó értékek lényegesen befolyásolhatják megállapításaink erejét, hiszen akár az az extrém helyzet is előállhat, hogy a hiányzó 30% egy felekezetet erősít. A kérdés tehát arra irányul, hogy feltételezhető-e az, hogy az ismeretlenek megoszlása jelentősen eltér az ismertek megoszlástól. Ehhez a vizsgálathoz a Pearson-féle korrelációs együtthatót használtam. A figyelembe vett csoportok számát azonban csökkentettem, abból indultam ugyanis ki, hogy a protestánsokra általában azonos adottságok jellemzők (almanachokban jobban adatolt szerepek) és hasonló mondható el a katolikusokról is (főnemesek elsősorban az ő körükben jelennek meg). A református–evangélikus–unitárius–egyéb protestáns és a római és görög katolikus arányok erős és ellentétes előjelű szignifikáns kapcsolatban voltak az ismeretlen képviselők

arányával,¹⁵ az ortodoxok és az izraeliták azonban nem. Az ismeretlenek arányának csökkenésével párhuzamosan tehát nagyjából azonos mértékben nő a protestánsok és a katolikusok szerepe. Az ismeretlen felekezeti viszonyok további feltárásától tehát a katolikusok és a protestánsok szerepének a fokozódása várható, de a két csoport közül a katolikusok körében prognosztizálható a jelentősebb növekedés. Ez az eltérés azonban oly kicsi, hogy nem várható a jelenleg is feltárt arányok alapvető megváltozása. Az almanachokra alapozott vizsgálatok torzító hatásait a gyászjelentések jelentősen mérséklék. Ennek alapján úgy gondolom, hogy az ismeretlenek figyelmen kívül hagyása már nem befolyásolja a vizsgálatot, hiszen azok lehetséges eloszlása már nem különbözik oly mértékben az ismert képviselőktől, hogy ez jelentős problémát okozna kijelentéseink esetében. Erre a következtetésre tehát a szignifikáns összefüggések előjeléből és mértékéből következtethetünk. Fontos azt is látni, hogy ez az összefüggés az ismert felekezeti adatokkal rendelkező sokaság 94%-ára igaz.

Az ismeretlenek figyelmen kívül hagyásával megbecsülhetjük az egyes felekezetek, vallások eliten belüli szerepét és ezt összehasonlíthatjuk az adott közösség népszámlálási adataival. Az áttekinthetőség érdekében az országgyűlési adatokat most cikluscsoportokba vontam össze és így végeztem el a megfelelő számításokat. Az első csoportot a kezdeti évek adják, majd a Tisza Kálmán-i kor és a dualizmus utolsó időszaka következik. Az 1881-es és az 1910-es népszámlálási adatokat vettem referenciaképpen alapul.

15

		Ismeretlen	Protestáns	Katolikus
Ismeretlen	Pearson Correlation	1	-0,85**	-0,93**
	Sig. (2-tailed)		1,99E-05	1,11E-07
	N	16	16	16
Protestáns	Pearson Correlation	-0,85**	1	0,64**
	Sig. (2-tailed)	1,99E-05		0,00
	N	16	16	16
Katolikus	Pearson Correlation	-0,93**	0,64**	1
	Sig. (2-tailed)	1,11E-07	0,00	
	N	16	16	16
** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).				

A Pearson-féle korrelációs együttható értéke 0 és 1 között változik, az előjele a kapcsolat irányát jelzi.

	Σ	Országgyűlési időszakok			Népszámlálások		Reprezentáltság mértéke (%)	
		1848 – 1875	1875 – 1892	1892 – 1910	1880	1910	$(1880-(1875-1892))/1880$	$(1910-(1892-1910))/1910$
Római katolikus	57,6	56,1	57,6	58,6	47,2	49,3	21,9	18,9
Görög katolikus	1,4	2,3	0,7	1,2	10,8	11,6	-93,3	-89,4
Római és görög katolikus	59,0	58,5	58,3	59,8	58,1	60,9	0,4	-1,7
Örmény katolikus	0,7	0,6	0,9	0,6				
Görög keleti	3,2	4,4	2,6	2,8	14,1	12,8	-81,4	-78,0
Evangelikus	12,5	12,5	13,5	11,8	8,1	7,1	67,3	66,4
Református	21,5	23,0	21,3	20,5	14,7	14,3	44,5	43,1
Unitárius	0,9	0,6	0,7	1,3	0,4	0,4	61,3	219,7
Protestáns	0,2	0,1	0,3	0,1				
Izraelita	2,0	0,3	2,4	3,1	4,6	5,0	-48,2	-38,6

2. táblázat: Országgyűlési képviselők cikluscsoportokban mért felekezeti viszonyai

Az adatok trendszerű változása, pontosabban annak hiánya jól megfigyelhető. A táblázat alapján megállapítható, hogy az országgyűlés felekezeti összetétele meglehetősen stabilnak bizonyult a dualizmus időszakában. Történtek ugyan kisjelentőségű elmozdulások, de ezek alapvetően nem befolyásolták a felekezeti szerkezetet. Önmagához képest az ortodox egyház szerepe változott legjelentősebben, hiszen az amúgy sem magas értékük csaknem felére csökkent. Az izraeliták esetében is jelentős volt az elmozdulás, de nem szabad megfeledkezni arról, hogy 1867 előtt nem lehetett országgyűlési képviselő ehhez a valláshoz tartozó politikus, ez a törvényi megkötés pedig torzítja az első időszak adatát.

Az egyes csoportok reprezentáltsági adatait népszámlálási részarányuk százalékában számoltam ki, így ez az érték azt mutatja, hogy a vallási közösséget tagjai önmagukhoz képest mennyivel voltak többet vagy kevesebben annál, mint ami a népszámlálásból következett volna. A görög és római katolikusok összevont adata szinte teljesen megegyezett a népszámlálással, de ezen belül a római katolikusok kedvezőbb, a görögök pedig kedvezőtlenebb helyzetben voltak. Minden protestáns felekezet felülreprezentálódott, de ez az eltolódás nem a katolikusok, hanem az izraeliták és különösen pedig az ortodoxok rovására történt. Mindezeknek okai természetesen kapcsolatba hozhatók a képviselők nemzetiségi viszonyaival, tehát azzal, hogy a képviselők elsősorban a magyar nemzetiség köréből kerültek ki. Emiatt a felekezeti megoszlást inkább a magyarság felekezeti tagolódásával célszerű összevetni, hiszen alapvetően ez a nemzetiség adta a képviselők domináns részét. Ezt a kérdést egy esettanulmány, az 1901-es választás képviselőinek segítségével vizsgálom meg. Ezt mutatja számunkra a következő táblázat.

VALLÁS ÉS POLITIKUM A DUALIZMUS KORÁBAN.
A FELEKEZETI KÉRDÉS ÉS A NÉPKÉPVISELET
AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA MAGYARORSZÁGÁN

Vallás	Képviselők (1901)	Lakosság (1900)	Magyarság (1910)	A1-A2	A1-A3
	A1	A2	A3		
Római katolikus	57,80%	48,70%	58,70%	9,10%	-0,90%
Görög katolikus	0,80%	14,40%	3,10%	-13,60%	-2,30%
Evangélikus	12,80%	7,50%	4,20%	5,30%	8,60%
Református	20,40%	14,40%	25,80%	6,00%	-5,40%
Görögkeleti	3,30%	13,10%	0,40%	-9,80%	2,90%
Zsidó	4,30%	4,90%	7%	-0,60%	-2,70%
Unitárius	1,10%	0,40%	0,70%	0,70%	0,40%

3. táblázat: Az 1901-es parlament tagjainak felekezeti viszonyai

1901-ben a képviselők 90%-ának ismert a vallása, a vizsgálat most rájuk fókuszál. Az ország lakosságához viszonyítva a korábbiakhoz hasonlatos eredményt kapunk, a római katolikusok, az evangélikusok, reformátusok és az unitáriusok jelentős felülreprezentációval bírtak. Ezzel szemben a görög katolikusok és görögkeletiek szerepe messze elmaradt az országos értékektől. Ez a képviselők vélemezhető etnikai viszonyaival párhuzamos jelenség volt, hiszen a két felekezet tömegesen a románokra, ruszinokra és a szerbekre volt jellemző, az ilyen nemzetiségű/származású képviselők aránya pedig alacsony volt.¹⁶ Ha az önmagukat magyarnak vallók vallási megoszlásából indulunk ki – feltételezve, hogy a képviselők zöme ebbe a kategóriába tartozott – akkor a római és görög katolikusok parlamenten belüli aránya közelebb kerül a népszámlálási adatokhoz, de a reformátusok és a zsidók jelentősen alul, az evangélikusok, görögkeletiek és unitáriusok pedig felülreprezentálódnak. Ezeket az adatokat a 273 főt számláló Szabadelvű Párt képviselőcsoportja torzíthatja el, ezért célszerű a kérdést a függetlenségek és a szabadelvűek esetében külön is megvizsgálni. Ennek értékeit mutatja a következő táblázat.

Vallás	Szabadelvű Párt (1901)	Függetlenségi pártok (1901)	Magyar (1910) A3	A1-A3	A2-A3
	A1	A2			
Római katolikus	59,10%	51,90%	58,70%	0,40%	-6,80%
Görög katolikus	0,80%	0%	3,10%	-2,30%	-3,10%
Evangélikus	11,30%	8,60%	4,20%	7,10%	4,40%
Református	19,40%	32,10%	25,80%	-6,40%	6,30%
Görögkeleti	4,50%	0%	0,40%	4,10%	-0,40%
Zsidó	3,20%	4,90%	7%	-3,80%	-2,10%
Unitárius	0,80%	2,50%	0,70%	0,10%	1,80%

4. táblázat: Az 1901-es parlament pártcsoportjainak felekezeti viszonyai

¹⁶ A szakirodalomban nemzetiségi képviselőként általában csak a nemzetiségi programmal megválasztott képviselőket szokták számon tartani. (Erről bővebben: SCHÖNBAUM, Attila. Párielit? Nemzetiségi képviselők a Magyar Országgyűlésben, 1910 – 1918. In *Képviselők Magyarországon I.* (Ilonszki, Gabriella szerk.), Budapest, 82 – 85.) Ezzel a megállapítással jómagam nem értek egyet, hiszen az (elsősorban) a kormánypárton belül is ültek nemzetiségi identitással rendelkező képviselők, erre nézve azonban még nem rendelkezünk pontos adatokkal.

Ha összehasonlítjuk a két csoportot, akkor jól láthatóak a különbségek. A római katolikusok a szabadelvűeken belül a magyarság arányinak megfelelően szerepeltek, a függetlenségek soraiban azonban 6%-kal alacsonyabb értéket tapasztalhatunk. Az evangélikusok mindkét képviselői csoport esetében meghaladták a népszámlálási értéket, a szabadelvűek soraiban azonban 3%-kal magasabb volt az arányuk. A reformátusok szerepe azonban pont ellentétes volt, míg az ellenzékieknél fölül, addig a kormánypártnál alul reprezentálódtak. A görögkeletiek csak a szabadelvűek soraiban voltak megtalálhatók. A zsidók aránya mindkét csoportban elmaradt a magyarságon belül mért értéktől, de a különbség az ellenzéki oldalon volt a kisebb. Az unitáriusok szerepe az ellenzék soraiban volt mérhető. A függetlenségi ellenzékre tehát a protestáns, elsősorban református-unitárius felülreprezentáltság volt jellemző, a katolikusok, görög-katolikusok szerepe elmaradt a magyar társadalmi adatoktól. A szabadelvűeken belül pedig fordított előjelű állapotokat tapasztalunk.¹⁷

Az ellenzékiiség tehát a századfordulón kimutatható református karakterrel rendelkezett. A bevezető részben felvetett tézist tehát ennek alapján nem tartom elfogadhatónak, de ennél a megállapításnál még nem célszerű megállnunk, hiszen még további vizsgálati lehetőségeket is magában rejt a téma. Az ellenzékiiség és a reformáció kapcsolata mindenképpen egy olyan kora újkori adottság, mely a konfesszionális rendiség visszaszorulása után is érzékelhető. Ennek a jelenségnek természetesen lokális vetülete is lehetett, ennek alapján fel kell tennünk azt a kérdést is, hogy volt-e kapcsolat a választókerületek vallási karaktere és az ott megfigyelhető pártpreferencia között? A kérdés megválaszolása több lépésben végezhető el, elsőként be kell mutatni a kerületek vallási adottságait, majd meg kell határozni a kerületekhez kapcsolódó választási eredmények trendszerű jellemzőit, ezt követően pedig kapcsolatot kell keresni ezen tényezők között.

Választókerületek vallási és etnikai megoszlása

Az első kérdés megválaszolása – választókerületek vallási szerkezetének elemzése – szintén több lépésben végezhető el és igen jelentős előmunkákat igényelt. Az elmúlt években létrehoztam egy olyan adatbázist, melyben a választókerületekhez tartozó települések adatait lehet kerületenként összesíteni. A kiinduló forrásként felhasznált 1913-as településnévtárban 12.542 helységnév szerepel.¹⁸ Ezt a listát rögzítettük először abba az alapadatbázisba, melyet az Eszterházy Károly Egyetemen dolgoztunk ki.¹⁹ Az itt felsorolt települések mellé rendelttem az 1910-es népszámlá-

¹⁷ Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy ezek az adatok teljesen különböznek a korábbi kutatások eredményeitől. (ILONSZKI, Gabriella. *Képviselők és képviselet Magyarországon*, 58.)

¹⁸ *A Magyar Szent Korona Országainak helységnévtára*. Budapest, 1913.

¹⁹ Azt a forrást használta még Ballabás Dániel munkája során, módszertani tekintetben is lényeges részletek találhatók vonatkozó a tanulmányaiban. (BALLABÁS, Dániel. Főnemesi rangemelések Magyarországon a dualizmus korában. In *Századok*, 145, 2011, 5, 1218.; BALLABÁS, Dániel. Indigena főnemesi nemzetségek a 19. század közepének Magyarországon. In *Acta Academiae Agriensis, Sectio Historiae*, 49, 2012, 15.; BALLABÁS, Dániel. A főrendiházi census a gyakorlatban – a Széchenyiek példáján keresztül megvilágítva. In *Acta Academiae Agriensis, Sectio Historiae*, 61, 2013, 241 – 243.; BALLABÁS, Dániel. A főrendiházi reform és a főrendek generációi. In *A magyar arisztokrácia társadalmi sokszínűsége, változó értékek és életviszonyok*. (Papp Klára – Püski Levente szerk.), Debrecen, 2013, 278.

lás községsoros adatait. Következő lépésben integráltam az adatbázisba az 1880-as népszámlálás elektronikusan elérhető községsoros adattábláját. Így két független metszetet kaptam, melyek között meg kellett teremteni a kapcsolatot. A problémát alapvetően az jelentette, hogy a két metszet között – 1898. évi IV. törvénycikk hatására – jelentősen megváltozott a magyarországi települések elnevezése, így a két adattáblában szereplő községek csak manuálisan voltak beazonosíthatók. Ezt a hosszú hónapokat igénylő munkát Gyalay Mihály helységnév-lexikonjának segítségével végeztem el.²⁰ A következő lépés a vármegyei/járási rendben lévő települések választókerületi beazonosítása volt. Az 1878 után működésben lévő választási rendszerben 413 választókerület szerepelt, ezzel szemben az ország közigazgatása 1876-ban 530 járásra, rendezett tanácsú vagy törvényhatósági jogokkal felruházott városra oszlott, 1910-ben pedig 580 hasonló egységgel számolhatunk. A két rendszer – közigazgatási és választókerületi beosztás – között tehát jelentős különbség volt. Ezt a problémát korábban úgy próbáltam áthidalni, hogy a járasok és a választókerületek rendszerét a közigazgatási és választókerületi térképek segítségével elkészített becslés alapján vettem össze.²¹ Ez az eljárás azonban nagyon pontatlan volt, ezért kezdtem bele a most leírt adatbázis-építésbe. A századforduló időszakából ugyanis rendelkezésünkre áll egy olyan, az egész országra kiterjedő lista, melynek segítségével a 12.000 település csoportosítása elvégezhető. Ugyanis az országgyűlési képviselőválasztások feletti bíráskodásról szóló 1899. évi XV. törvénycikk 8. paragrafusa a vármegyéket arra kötelezte, hogy településenként határozzák meg a választók útiköltségére fizethető költségtérítés maximumát és ezt, a kerületenkénti bontásban összeállított határozatot, terjesszék a belügyminisztérium elé. Az anyag nyomtatásban is megjelent,²² melynek segítségével a besorolás elvégezhető, csak elegendő időre volt szükség... 2017 nyarára összeálltak az adattáblák és ezáltal két időmetszetben – 1880 és 1910 – tudok olyan adatsorokkal szolgálni, melyek korábban ebben a bontásban még nem léteztek. Az így elkészített táblákat összekapcsoltam a választókerületek digitalizált térképével és a QGIS program segítségével készítettem el a térképeimet.²³ Sajnos 1878 előttről sem választókerületi térképpel, sem az egész országra kiterjedő választókerületi helységnévtárral nem rendelkezünk, így a területalapú összehasonlító vizsgálatok kiindulópontja az 1878-as választás lehet. Az olyan vármegyékben, melyeket nem érintett az 1870-es évek közepének közigazgatási és választókerületi átalakulása, az összehasonlítás természetesen akár 1848-tól is elvégezhető.

Az elemzés első lépéseként a választókerületek vallási/felekezeti karakterét határoztam meg azzal a módszerrel, hogy megnéztem melyik volt a kerület domináns

²⁰ GYALAI, Mihály. *Magyar igazgatástörténeti helységnévtár*. Budapest, 2006.

²¹ Ilyen vizsgálat: PAP, József. Kísérlet a magyarországi választókerületek huszadik század eleji etnikai karakterének meghatározására. In PAP, József. *Tanulmányok a dualizmus kori magyar parlamentarizmus történetéből*. Budapest, 2014, 147 – 161.

²² SZIVÁK, Imre. *Országgyűlési képviselőválasztás és curiai bíráskodás codexe*. Budapest, 1901, 605 – 1001.

²³ A digitális térképezet területén nagy segítségemre volt Rózsa Sándor, akinek ezirányú munkásságával kapcsolatban lásd: RÓZSA, Sándor. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei levéltár 18–19. századi kéziratos térképeinek elemzése Kunhegyes környékének tájálakulása szempontjából. In *Historia Nostra*, 2007, 2, 1, 107 – 121.

vallási csoportja, tehát melyik ért el 50%-nál nagyobb értéket. Így 8 kategória keletkezett (római katolikus, görög katolikus, római és görög katolikus, ortodox, evangélikus, református, protestáns, vegyes). Természetesen lehetne cizelláltabb beosztást is alkalmazni, figyelembe véve a kerületek kisebbségi felekezeteit is, de az a kereszt táblák elkészítését és a térképen való ábrázolást ez nagyon megkönnyítené.

A két időmetszet adatait egy kereszt táblába lehet rendezni, melynek segítségével nemcsak az látható, hogy 1880-ban és 1910-ben mely kategóriába hány kerület tartozott, hanem a változás is megfigyelhető. Ezt mutatja meg nekünk a következő táblázat.

Oszlopok: 1910 Sorok: 1880	Római katolikus	Görög katolikus	Római és görög katolikus	Ortodox	Evangélikus	Református	Protestáns	Vegyes	Összesen
Római katolikus	204		3					1	208
Görög katolikus		27	3					1	31
Római és görög katolikus	5	3	19					4	31
Ortodox			1	37				2	40
Evangélikus	1				7		5	1	14
Református	3	1				30	3	4	41
Protestáns					1	1	4	3	9
Vegyes	7		2	5		3		22	39
Összesen	220	31	28	42	8	34	12	38	413

5. táblázat: A választókerületek felekezeti viszonyai (1880 – 1910)

A táblázat tehát nem csupán két időmetszetet adatait mutatja meg számunkra, hanem azt is szemlélteti, hogy mennyire tekinthető stabilnak a karakterstruktúra. Az oszlopokban szerepelnek az 1910-es értékek, és a sorok mutatják, hogy az adott karaktercsoportoknak milyen volt az 1880-as előképe. A táblázat átlójában 350 kerület szerepel (84,5%), ezeknek nem változott meg a karaktere. A vallási megoszlás tehát viszonylag stabilnak tekinthető, de az egyes csoportok esetében a változás mértéke eltérő. 1880-ban 270 katolikus, 40 ortodox, 64 protestáns és 39 vegyes kerület volt, ezzel szemben 1910-ben a katolikusok száma kilenccel, az ortodoxoké kettővel nőtt, a protestánsoké tízzel a vegyeseké pedig eggyel csökkent. A protestánsok tehát kerületeik 16 százalékában veszítették el többségüket. 1880-ban a reformátusok még 41 kerületben alkottak többséget, ez 1910-re 34-re csökkent (-17%), az evangélikus kerületek száma pedig 14-ről nyolcra csökkent (-43%). A változás hatására tehát a választókerületek katolikus jellege dominánsabbá vált. A változás irányai is jól láthatók: a protestáns kerületekben a felekezeti többség előbb protestáns közösségi többséggé alakult át, majd ezt követte a vegyes kerületté válás. A vegyes kerületek ritkán maradtak vegyesek, nagyrészüket 30 év alatt katolikussá és ortodoxszá alakult.²⁴

²⁴ A kerületek vallási karakterét két metszetben térkép segítségével ábrázoltam (2. és 3. térkép), és szín-

Ugyanezt a vizsgálatot elvégeztem a nemzetiségi összetétel esetében is. Arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a kerületek melyik identitási eleme tekinthető stabilabbnak. A kérdés megválaszolásában nyújt segítséget a következő táblázat.

Oszlopok:1910 Sorok: 1880	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Délszláv	Olasz	Vegyés	Összesen
Magyar	194								194
Német		19						8	27
Szlovák	2		53					3	58
Román				63				1	64
Ruszin					9				9
Délszláv						6		1	7
Olasz							1		1
Vegyés	15			2				36	53
Összesen	211	19	53	65	9	6	1	49	413

6. táblázat: A választókerületek etnikai viszonyai (1880 – 1910)

Ismét a táblázat azonos értékmezőinek metszetében találjuk azokat a kerületeket, ahol a két feldolgozott időszak között nem történt változás. Ezekben a cellákban jelen esetben 381 kerület található (92%). A kerületek felekezeti jellege 30 év alatt tehát jelentősebben átalakult, mint az etnikai karakter. Ez mindenesetre elég érdekes tapasztalat, hiszen az asszimilációs folyamatok miatt épp az ellenkezőjére gondolhatunk.²⁵

A jelenség oka az asszimiláció mellett, a kerületek eltérő migrációs adottságában keresendő. Feltűnő ugyanis, hogy a kerületek közül 282-ben a lakosság gyarapodása elmaradt az országos átlagtól, tizennégyben pedig egyenesen csökkent a népesség. Legjelentősebb növekedés Marosvásárhely, Kecskemét, Szabadka és Budapest városi kerületeiben valamint a gödöllői vidéki kerületben következett be. A jelenségek – migráció, asszimiláció, etnikai, felekezeti karakterváltás – pontos kapcsolatát a kutatás jelenlegi fázisában sajnos még nem tudom feltárni.

A táblázat alapján látható, hogy a magyar kerületek száma jelentősen nőtt, a németeké és a szlovákoké ezzel párhuzamosan csökkentek. A román, a ruszin és a délszláv karakterű kerületek száma stabilnak mondható. Ez a tapasztalat teljesen megegyezik a különböző nemzetiségek ismert makroszintű asszimilációs trendjével. A változás iránya hasonló a vallások terén tapasztalttal, a kerületek első körben vegyessé alakultak át, a magyarok és a románok körében megfigyelhető növekedés pedig elsősorban az 1880-ban vegyesnek minősülő kerületek rovására történt meg.²⁶

A felekezetváltás egyébként jól meghatározható nemzetiségi körhöz kapcsolódott, a protestánsok visszaszorulása és a katolikus (elsősorban római) jelleg fokozó-

tén a mellékletben közlöm a felekezetetváltó kerületek megyénkénti listáját.

²⁵ GYÁNI, Gábor–KÖVÉR, György. *Magyarország társadalomtörténete a reformkor végétől a második világháborúig*, 149.

²⁶ A kerületekhez etnikai karakterét a két metszetben, a vallási hovatartozáshoz hasonló módon, térképen közlöm, a megváltozó etnikai karakterű kerületeket pedig a mellékletben helyezem el. (4 és 5. térkép)

dása szinte kizárólag a magyar és a szlovák kerületekben volt jellemző. A szlovákoknál nem növekedett jelentősen a katolikus kerületek száma, hanem az evangélikusok (1880-ban 53-ból 8 kerület) közül került át két kerület a vegyesek egy pedig a katolikusok közé. Az igazán jelentős változás a magyarok körében volt megfigyelhető, mivel itt 17 vegyes kerületből 8 katolikus kettő pedig református lett. A reformátusok 1880-ban többséggel bírt 41 kerület közül elveszítettek tízet (3 katolikus, 3 protestáns vegyes és 4 vegyes lett), mivel közben 3 kerületet elhódítottak a vegyesek és a protestáns vegyesek közül, így a csökkenésük végül 20%-os lett. A német, ruszin, délszláv és román kerületek felekezeti jellemzői igen jelentős stabilitást mutattak.

Az etnikai és felekezeti változás tehát elsősorban a kerületek magyarosodása felé mutatott, melyet egy kimutatható katolikus térnyerés kísért a magyar többségű kerületekben.

Végezetül még vessünk egy pillantást a választókerületek etnikai és vallási jellemzőinek kereszt táblájára. Ezt az 1910-es adatsort fogom ugyanis felhasználni a választási eredmények értelmezéséhez. A fentiekből kitűnik, hogy a statikus állapot figyelembevétele alapvetően nem befolyásolja eredményeinket, hiszen a vizsgált jelenségek változtak ugyan a korban, de a változás mértéke nem volt oly mértékű, hogy az lehetetlenné tenné ezt a vizsgálatot.

	Római katolikus	Görög katolikus	Római és görög katolikus	Ortodox	Evangélikus	Református	Protestáns	Vegyes	Összesen
Magyar	125	2	15		1	33	9	14	211
Német	14						1	2	19
Szlovák	33	1	5		5		1	1	53
Román		18	5	33		1		8	65
Délszláv	2			4					6
Ruszin		8						1	9
Olasz	1								1
Vegyes	19	2	3	5	2		1	12	49
Összesen	194	31	28	42	8	34	12	38	413

7. táblázat: A választókerületek felekezeti és etnikai viszonyai (1910)

A kereszt tábla a nemzetiségek felekezeti megoszlásának megfelelő rendben tartalmazza a választókerületeket. Ezt követően térjünk rá a másik jelentős kérdésre a kerületek választási eredményeinek vizsgálatára.²⁷

Választókerületek pártpreferenciái (1878-1918) és a felekezeti viszonyok

Egy korábbi munkámban külön elemzésnek vettem alá a kerületeket 1887 és 1901 között lezajlott választásokat, melyek alapján egy pártpreferenciái térképet

²⁷ Hasonló térkép és elemzés: GERŐ, András. *Az elsőpró kisebbség. Népképviselő a Monarchia Magyarországon*. Budapest, 2017, 388.; TOTH, Adalbert. *Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn 1848 – 1892*. München, 1973, 91 – 131, 173 – 195.

készítettem.²⁸ Az elmúlt évek adatgyűjtése azonban lehetővé teszi, hogy ezt a vizsgálatot az 1878-tól kezdődő időszakra is kiterjesszem. A kezdőévet ott kell meghatározni, ahol előállt a 413-as választókerületi szisztéma, a végpontot pedig az 1910-es általános választás jelenti. Ebben az időszakban 10 általános választást tartottak a 413 kerületben, a vizsgálat mátrixába tehát 10×413 érték került. Az így keletkező táblázatban kellett kijelölni az azonos tulajdonsággal bíró kerületeket. Ezt a következő módszerrel végeztem el. A pártokat 4 csoportba soroltam: 67-es kormánypártok, 67-es ellenzéki pártok, függetlenségi pártok és nemzetiségi pártok. A vizsgálatból kihagytam az antiszemita mandátumokat (26), hiszen ezek ebbe beosztásba nem tagolhatók be. (Erre az egyszerűsítésre az elemezhetőség miatt volt szükség.) Ezeknek a kategóriáknak számoltam ki a részarányát az adott kerületben maximálisan elérhető mandátumok (10) százalékában és ezen egyedi százalékos értékeket, tehát a pártcsoportoknak a kerületen belüli súlyát vettem figyelembe a kerületek csoportba sorolásánál. Megfigyelésem szerint ezzel a módszerrel a választókerületek 6 csoportba sorolhatók: *Kormánypárti kerületek*, ahol a kormánypártok 60-90%-os értéket értek el (181), esetükben a maximális érték 90%-volt, hiszen az 1906-os választásokon nem indult 67-es kormánypárt. *67-es ellenzéki kerületek*, ahol a 67-es ellenzéki pártok érték el a mandátumok 60-80%-át (10). *Kormánypárti és 67-es ellenzéki kerületek*, melyekben a két 67-es csoport tette ugyanezt (117). *Függetlenségi kerületekben* a függetlenségi pártok bírták a mandátumok 60-100%-át (75). A *nemzetiségi pártok* szereplése szintén egyedi volt, itt azok a kerületek alkottak külön kategóriát, ahol a reprezentációs szint elérte az 50-60%-s értéket (2). Voltak *ingadozó kerületek* is, ahol egyik pártcsoport sem került többségbe (28). Az eredményeket külön térképen mutatom be. (1. térkép)

A következő lépés a keletkezett pártpreferencia-csoportok és a kerületek 1910-es felekezeti jellege közötti kapcsolat vizsgálata, melyet az alábbi keresztábra szemléltet.

²⁸ PAP, József. Az 1887 és 1905 közötti országgyűlési választások eredményeinek statisztikai vizsgálata. In PAP, József. *Tanulmányok a dualizmus kori magyar parlamentarizmus történetéből*. Budapest, 2014, 73 – 96.

	Kormánypárti (60-90%)		Kormánypárti és 67-es ellenzék		67-es ellenzéki (60-80%)		Ingadozó		Nemzetiségi (50- 60%)		Függetlenségi (60-100%)		Σ
Római katolikus	74	41%	82	70%	6	60%	19	68%		0%	39	52%	220
Görög katolikus	23	13%	3	3%	1	10%	1	4%		0%	3	4%	31
Római és görög katolikus	13	7%	9	8%		0%	2	7%		0%	4	5%	28
Ortodox	34	19%	6	5%	1	10%		0%	1	50%		0%	42
Evangelikus	4	2%	3	3%		0%		0%		0%	1	1%	8
Református	4	2%	4	3%	1	10%	5	18%		0%	20	27%	34
Evangelikus-református	5	3%	3	3%	1	10%		0%		0%	3	4%	12
Vegyes	24	13%	7	6%		0%	1	4%	1	50%	5	7%	38
Σ	181	100%	117	100%	10	100%	28	100%	2	100%	75	100%	413

8. táblázat: A pártcsoportok és a választókerületek felekezeti viszonyainak (1910) kapcsolata

Talán a kissé bonyolult táblázatból is látható, hogy a protestáns, elsősorban a református többségű kerületek ellenzéken belüli magas szerepe kitűnik az adatokból, ennek a jelenségnek az ellentételezéseként pedig egyetlen ortodox kerület sem tartozott az ellenzékhez. Hasonló ez a helyzet tehát ahhoz, mint amit az 1901-es képviselők felekezeti összetételének bemutatásakor tapasztaltunk.

Ezeket a vizsgálati csoportokat azonban még tovább lehet egyszerűsíteni, hiszen az alapvető kérdés gyakorlatilag az, hogy az adott politikai párt, pártcsoport elfogadta-e a kiegyezést vagy nem. Mint az köztudomású, a magyar belpolitikai életet gyakorlatilag ez a kérdés osztotta ketté, ami alól kivételt csak a koalíció időszaka jelentett. A kérdés gyakorlatilag egyet jelentett a dualizmus rendszerének az elfogadásával vagy megkérdőjelezésével. A közjogi alapú összevonást követően egy sokkal átláthatóbb táblázatot kapunk.

VALLÁS ÉS POLITIKUM A DUALIZMUS KORÁBAN.
A FELEKEZETI KÉRDÉS ÉS A NÉPKÉPVISELET
AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA MAGYARORSZÁGÁN

	Kiegyezést támogató (60-%)		Ingadozó		Kiegyezést elvető (60%,-)		Σ
Római katolikus	162	52%	19	68%	39	52%	220
Görög katolikus	27	9%	1	4%	3	4%	31
Római és görög katolikus	22	7%	2	7%	4	5%	28
Ortodox	42	14%		0%		0%	42
Evangelikus	7	2%		0%	1	1%	8
Református	9	3%	5	18%	20	27%	34
Evangelikus- református	9	3%		0%	3	4%	12
Vegyes	32	10%	1	4%	5	7%	38
Σ	310		28		75		413

9. táblázat: Közjogi kérdés alapján létrehozott pártcsoportok és a választókerületek felekezeti viszonyainak (1910) kapcsolata

Ebből a táblázatból már egyértelműben látszódnak a különbségek: a kiegyezést támogató oldal sokkal jobban szerepelt a görög katolikusok és az ortodoxok által lakott kerületekben, míg a közjogi ellenzéken belül a reformátusok szerepe volt jelentősebb. Az 1910-ben is reformátusnak minősülő kerületek 60%-a az ellenzékét támogatta. Az ellenzék mellett álló 5 vegyes kerület 1880-ban még református dominanciával rendelkezett, sőt a katolikusok között is találunk két hasonló kerületet. A reformátusság ellenzéki karaktere, kiegyezést elvető magatartása tehát jól érzékelhető. Kerületeik egyértelműen az ellenzékhez húztak. Az ellenzék a katolikusok között is tudott sikert elérni, azonban ez a kategória már az országos tendenciának megfelelően oszlott meg a két politikai csoportosulás között, hiszen az ellenzékiek országos szinten a kerületek 18%-át bírták, a római és görög katolikusok közül pedig 16,5%-ot hódítottak el. A református túlsúly és az ortodox-görög katolikus alul reprezentáció is arra utal, hogy a választói magatartáson belül a felekezeti faktor mellett fontos szerepe volt a nemzetiségi hovatartozásnak. Ha a magyar kerületekre esetében vizsgáljuk ugyanezt a kérdést, akkor a következő táblázat áll elő.

	Kiegyezést támogató (60-%)		Ingadozó		Kiegyezést elvető (60%-)		Σ
Római katolikus	82	71%	16	67%	39	54%	137
Görög katolikus	2	2%		0%		0%	2
Római és görög katolikus	9	8%	2	8%	4	6%	15
Evangelikus		0%		0%	1	1%	1
Református	8	7%	5	21%	20	28%	33
Evangelikus- református	6	5%		0%	3	4%	9
Vegyes	8	7%	1	4%	5	7%	14
Σ	115		24		72		211

10. táblázat: Közjogi kérdés alapján létrehozott pártcsoportok és a magyar lakosságú választókerületek felekezeti viszonyainak (1910) kapcsolata

A kiegyezést elvetők közül csak három kerület nem szerepel ebben a felosztásban (Diósd, Torda és Zilah román többségű kerületei) a kiegyezést támogatóknak azonban csupán kevesebb mint a fele (37%) van jelen táblázatunkban. A táblázat jól mutatja, hogy – szemben a többször kritizált korábbi elképzeléssel – a magyarságon belül a katolicizmus jelenléte a kiegyezés támogatását a reformáció pedig a függetlenségi ideológia elfogadását valószínűsítette.

Az a kapcsolat, további egyszerűsítést követően statisztikai alapú keresztábrá-elemzés segítségével is vizsgálható, így határozhatjuk meg azt, hogy a felekezeti változó és a politikai megatartásforma között a magyarság körében volt-e statisztikai alapon leírható kapcsolat. Ezt a vizsgálatot azonban csak abban az esetben végezhetjük el, ha az esetek számát csökkentjük, mivel egy-egy cellában minimum 5 elemnek kell szerepelni. Ezt úgy érhetjük el, hogy a protestánsokat és a katolikusokat külön külön összevonjuk és a vegyes felekezetet és az ingadozó kerületeket kivonjuk a vizsgálatból (37 kerület).

Felekezet- pártpreferencia keresztábra

			Pártpreferencia		Összesen
			67-es	Függetlenségi	
Felekezet	Katolikus	Db.	98	43	136
		% (felekezet)	68,4%	31,6%	100,0%
	Protestáns	Db.	14	24	38
		% (felekezet)	36,8%	63,2%	100,0%
Összesen	Db.	107	67	174	
	% (felekezet)	61,5%	38,5%	100,0%	

11. táblázat: Kerületi pártpreferencia és a kerület felekezeti összetétele közötti kapcsolat

A statisztikai vizsgálat elvégzése után megállapítható, hogy a két tényező között szignifikáns kapcsolat van (Pearson-féle χ^2 próba alapján, $\chi^2 = 12,478$, $df=2$, $p=0,000$), azonban ez a közepesnél gyengébb (Phi: 0,268, Cramer's V: 0,268, kontingencia együttható: 0,259, szignifikanciaszint mindhárom esetben 0,000). Tehát a magyar kerületek vallási összetétele egyértelműen befolyásolta a politikai pártok szereplését, de azt nem határozta meg teljes mértékben. Ugyanis a kormánypártiak között is szerepeltek protestánsok és az ellenzékiekre is voksoltak katolikusok, azonban az ellenzék reformátusabb jellegű a kormánypárt pedig katolikusabb karakterű volt, legalábbis, ami a magyar kerületeket illeti. Mivel az ellenzék a nemzetiségi területeken igazából nem tudott sikert elérni, ott ennek a vizsgálatnak nincs relevanciája.²⁹

Az elemzés utolsó lépesként a nyers adatok közötti kapcsolatot is meg kell vizsgálni, tehát most arra vagyok kíváncsi, hogy a fent kimutatott kapcsolat a kategorizálás nélküli adatsorok között is létezett-e? Ebben a vizsgálatban minden kerület minden felekezeti adatát figyelembe vettem és ezt vettem össze az egyes pártok szereplésének pontos értékeivel.

	R. katolikus	G. katolikus	R-G katolikus	Ortodox	Református	Evangelikus	Unitárius	Protestáns	Izraelita	Magyarok aránya
67-es kormánypártok	-0,22	0,25		0,36	-0,40			-0,31	0,13	-0,62
67-es ellenzék	0,16		0,17	-0,11	-0,14					
Kiegyezést támogató pártok összesen		0,19	0,13	0,24	-0,54			-0,43		-0,62
Függetlenségi pártok		-0,16		-0,34	0,58	-0,19		0,41		0,68
Nemzetiségi pártok	-0,25		-0,35	0,44	-0,18	0,26			-0,15	-0,32

12. táblázat: A felekezetek lakosságon belüli aránya és a pártcsoportok kerületen belüli sikeressége között fennálló kapcsolat

A táblázatban csak a szignifikáns (Pearson-féle) korrelációt szerepeltettem, melynek 0 és 1 közötti értéke a kapcsolat erősségét, előjele pedig irányát jelzi. Az egyes értékekre alapuló vizsgálat megerősíti a kategóriák segítségével bemutatott tendenciákat. A magyarok arányának csökkenése, melyből következett a felekezeti átalakulás is, a kormányoldal szereplését pozitívan befolyásolta. Míg ennek ellentétéként a magyarok arányának növekedésével és ezen belül is a reformátusok jelentőségének fokozódásával nagyobb sikerre számíthattak a kiegyezést elutasító pártok. Az ellenzéki politikának tehát a dualizmus időszakában is volt egy nemzetiségi-felekezeti jellege, mely a statisztika eszközeivel is kimutatható.

Ezt követően már csak egy kérdés maradt megválaszolatlanul, volt-e kapcsolat-e a kerület felekezeti jellege a megválasztott képviselő vallása között?

²⁹ A protestáns és katolikus magyar kerületek választási eredményeiről két külön térképet készítettem. (6. és 7. térkép)

A következő táblázat tartalmazza a kerületek lakosságán belüli felekezeti arány és az képviselő vallása közötti korrelációs kapcsolat adatait.

	Képviselő vallása				
	Római katolikus	Görög katolikus	Ortodox	Református	Evangelikus
Római katolikus	,580(**)	-,231(**)	-,129(**)	-,421(**)	
Görög katolikus	-,178(**)	,386(**)		,299(**)	-,149(**)
Ortodox	-,273(**)	,115(*)	,508(**)	-,124(*)	
Református	-,313(**)	-,118(*)	-,184(**)	,609(**)	-,126(*)
Evangelikus	-,156(**)			-,199(**)	,594(**)

13. táblázat: A megválasztott képviselő felekezete és a kerület felekezeti jellege között fennálló kapcsolat

A kiemelt értékek is mutatják, hogy a kerület felekezeti összetétele, egy-egy felekezet lakosságon belüli aránya, valamint a kerületben megválasztott képviselő felekezete között közepesen erős kapcsolat volt, tehát ez a faktor korántsem veszítette el jelentőségét a modern magyar parlamentarizmus első korszakára. Kimutatható kapcsolat létezett a kerület, a képviselő és a politikai színezet felekezeti jellege között, mely legegységelműbben a reformátusság és az ellenzékiesség között volt meg tapasztalható. A kora újkorban kialakult politikai tradíciók nyomai tehát még a dualizmus időszakában is megfigyelhetők voltak, igaz ez akkor is, ha ennek determinatív jellege már ekkor sem bizonyítható.

Vizsgálati eredmények jelentősen módosítják tehát azt a képet, amit a kérdésről eddig tudtunk. Úgy vélem, hogy a tanulmány elején felvetett tézist el kell vetnünk, az sem a parlament felekezeti összetételének meghatározásában, sem pedig az ellenzéki politika katolikus jellegének állításában nem állja meg a helyét. Sőt vele teljesen ellentmondva megállapítható, hogy az ellenzékiesség és a református felekezet kapcsolata a dualizmus időszakában is kimutatható. A kora újkori Habsburg-ellenesség a kiegyezés visszautasításában élhetett tovább. Az ugyan nem vitatható, hogy pusztán a felekezeti jellemzők a segítségével már a 18. században sem lehetett leírni az ellenzékiességet, de az évszázados gyökerekkel rendelkező politikai tradíciók hatásai még a dualizmus időszakában is érzékelhetők. A felekezeti viszonyrendszer lényeges, de nem döntő eleme a dualizmus kori magyar politikai életnek, figyelmen kívül hagyni azonban semmi esetre sem lehet.

Melléklet

I. Domináns felekezeti váltó kerületek listája

Vármegye	Kerület	1880	1910
Abaúj-Torna	Garbóc	római k.	római és görög k.
Abaúj-Torna	Gönc	római és görög k.	római k.
Abaúj-Torna	Görgő	római k.	római és görög k.
Abaúj-Torna	Kassa	vegyes	római k.
Alsó-Fehér	Alvinc	vegyes	ortodox
Alsó-Fehér	Gyulafehérvár	római és görög k.	vegyes
Alsó-Fehér	Magyarigen	ortodox	római és görög k.
Alsó-Fehér	Marosújvár	görög k.	római és görög k.
Arad	Pécska	vegyes	ortodox
Bács-Bodrog	Kernyája	vegyes	római k.
Bács-Bodrog	Kulpin	protestáns	vegyes
Baranya	Siklós	református	vegyes
Békés	Gyula	római és görög k.	római k.
Békés	Orosháza	protestáns	evangélikus
Bereg	Munkács	görög k.	vegyes
Bereg	Tiszahát	református	vegyes
Beszterce-Naszód	Beszterce	protestáns	vegyes
Bihar	Bihar	református	vegyes
Borsod	Mezőkeresztes	vegyes	római k.
Borsod	Szirmabessenyő	vegyes	római k.
Csanád	Makó	református	protestáns
Fejér	Sárkeresztúr	vegyes	római k.
Fiume város és kerülete	Fiume	római és görög k.	római k.
Gömör és Kis-Hont	Kövi	evangélikus	protestáns
Gömör és Kis-Hont	Putnok	protestáns	református
Gömör és Kis-Hont	Rimaszombat	evangélikus	protestáns
Háromszék	Illyefalva	református	protestáns
Háromszék	Kézdivásárhely	református	római k.
Háromszék	Nagyajta	református	protestáns
Hunyad	Hátszeg	görög k.	római és görög k.
Kolozs	Bánffyhunrad	római és görög k.	vegyes
Kolozs	Gyalu	vegyes	református
Kolozs	Kolozs	görög k.	római és görög k.
Kolozs	Kolozsvár I.	római és görög k.	vegyes
Kolozs	Kolozsvár II.	római és görög k.	vegyes
Komárom	Nagyigmánd	vegyes	római k.
Krassó-Szörény	Lugos	ortodox	vegyes
Nagy-Küküllő	Medgyes	evangélikus	protestáns
Nagy-Küküllő	Segesvár	evangélikus	protestáns
Nógrád	Losonc	evangélikus	vegyes
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	Cegléd	református	vegyes
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	Kiskunhalas	református	római k.
Sáros	Bártfa	római k.	római és görög k.
Sáros	Héthárs	római és görög k.	római k.
Szabolcs	Nyírbogdány	vegyes	római és görög k.
Szabolcs	Nyíregyháza	evangélikus	protestáns
Szatmár	Csenger	vegyes	református

Vármegye	Kerület	1880	1910
Szatmár	Szatmárnémeti	vegyes	római és görög k.
Szolnok-Doboka	Magyarlápós	ortodox	vegyes
Szolnok-Doboka	Szék	református	görög k.
Temes	Csákova	vegyes	ortodox
Temes	Kisbecskerek	római és görög k.	római k.
Torda-Aranyos	Felvinc	vegyes	ortodox
Torda-Aranyos	Torda	római és görög k.	görög k.
Torontál	Nagybecskerek	vegyes	római k.
Torontál	Pancsova	vegyes	ortodox
Torontál	Szentgyörgy	római k.	vegyes
Ung	Szobrác	római és görög k.	görög k.
Veszprém	Enying	protestáns	vegyes
Zemplén	Királyhelmec	vegyes	református
Zemplén	Megyaszó	református	római k.
Zemplén	Nagymihály	római és görög k.	görög k.
Zólyom	Szliács	evangélikus	római k.

II. Domináns nemzetiséget váltó kerületek listája

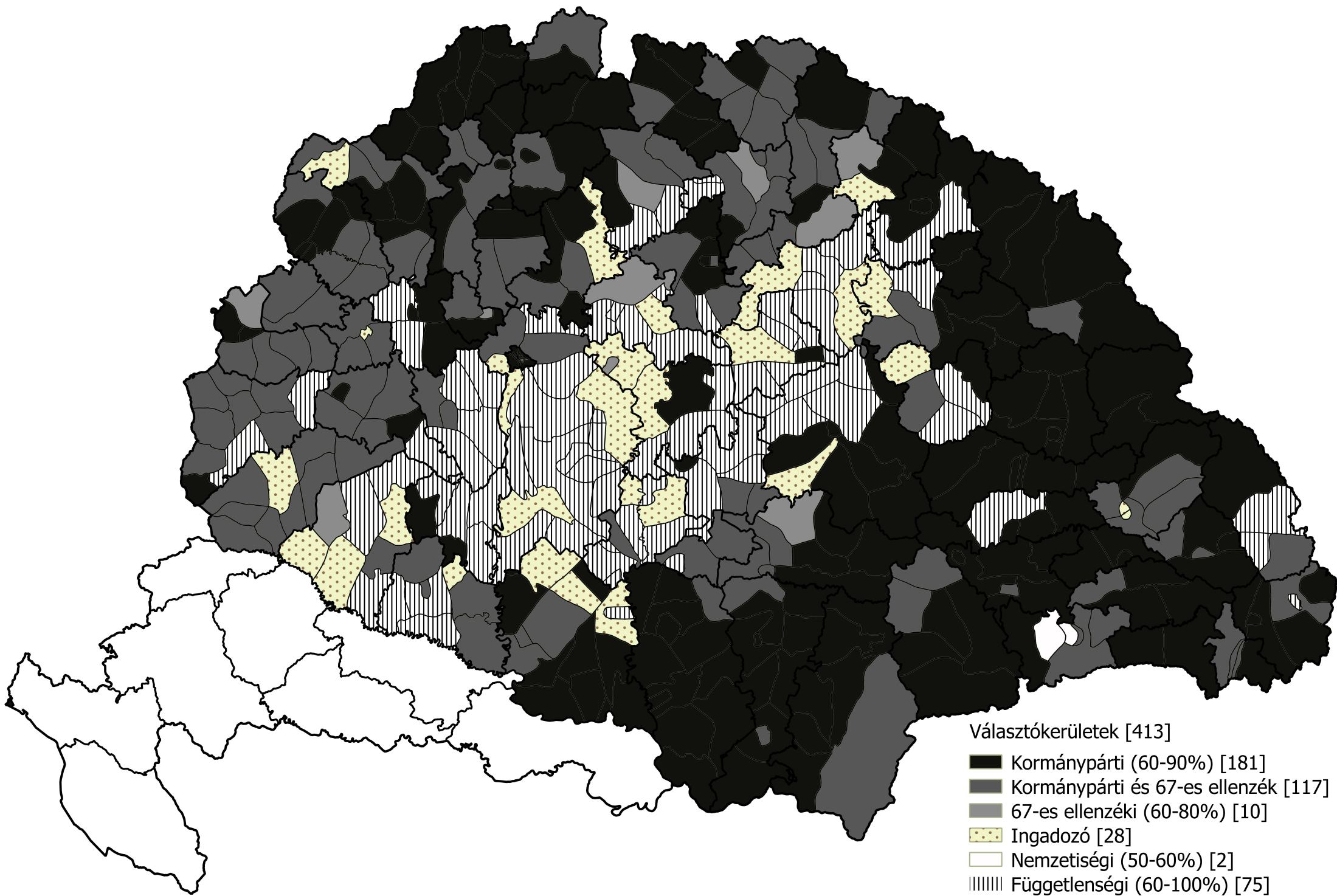
Vármegye	Kerület	1880	1910
Abaúj-Torna	Kassa	szlovák	magyar
Abaúj-Torna	Nagyida	szlovák	magyar
Bács-Bodrog	Kernyája	vegyes	magyar
Bács-Bodrog	Szabadka I.	vegyes	magyar
Bács-Bodrog	Szabadka II.	vegyes	magyar
Bács-Bodrog	Zombor	délszláv	vegyes
Baranya	Sásd	német	vegyes
Bihar	Ugra	vegyes	magyar
Gömör és Kis-Hont	Kövi	vegyes	magyar
Gömör és Kis-Hont	Rozsnyó	vegyes	magyar
Kis-Küküllő	Erzsébetváros	vegyes	magyar
Marostorda	Marosvásárhely város, Mezőség	vegyes	magyar
Moson	Magyaróvár	német	vegyes
Nagy-Küküllő	Segesvár	német	vegyes
Nagy-Küküllő	Szentágota / Nagysiknik	vegyes	román
Nyitra	Érsekújvár	vegyes	magyar
Nyitra	Vágvecse	vegyes	magyar
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	Ráckeve	vegyes	magyar
Pozsony	Pozsony I.	német	vegyes
Pozsony	Pozsony II.	német	vegyes
Sáros	Héthárs	szlovák	vegyes
Szolnok-Doboka	Szamosújvár	vegyes	magyar
Temes	Moravica	román	vegyes
Temes	Temesvár	német	vegyes
Temes	Versec	német	vegyes
Torda-Aranyos	Felvinc	vegyes	román

Vármegye	Kerület	1880	1910
Torontál	Törökkanizsa	vegyes	magyar
Torontál	Zsombolya	német	vegyes
Ugocsa	Halmi	vegyes	magyar
Zala	Letenye	vegyes	magyar
Zemplén	Homonna	szlovák	vegyes
Zemplén	Nagymihály	szlovák	vegyes

NÁBOŽENSTVO A POLITIKA V OBDOBÍ DUALIZMU. OTÁZKA VIEROVYZNANIA A ĽUDOVEJ REPREZENTÁCIE V UHORSKU RAKÚSKO-UHORSKEJ MONARCHIE

V historickom diskurze uhorských dejín sa katolícko-protestantské vzťahy a súperenia dominantne týkajú politického života ranonovovekých dejín. Náboženské protiklady a stavovský konfesionalizmus sa na uhorskom sneme dostali už v 18. storočí postupne do úzadia. Hoci stavovská opozícia a protestantizmus boli silno prepojené, ale aj časť vtedajšej katolíckej elity sa dostala do konfliktu s habsburským dvorom. Teda už ani vtedy nekorešpondovala opozičná a dvorská politika s rozdelením pomerov podľa katolíckych či protestantských záujmov. V priebehu 19. storočia, v súlade s občiansko-národnou ideológiou za práva protestantov, sa stalo zaužívanou praxou, že za zmiešané manželstvá katolíkov a protestantov sa postavili aj katolícki politici. V reformnom období sa základná deliaca línia neurčovala konfesionalitou, ale bola určená príslušnosťou k občianskym a liberálnym postojom, a to všetko odmietajúcim konzervativizmom. V takomto systéme vzťahov sa katolícko-protestantské rozdelenie nestalo rozhodujúcim faktorom ani počas nábožensko-politických diskusií v 40. rokoch 19. storočia. Odporcovia ako aj podporovatelia reforiem sa v prvom rade vymedzovali politickými predstavami a nie na základe konfesionalnej príslušnosti. Napriek tomu, cieľom danej štúdie je predsa len bližšie rozanalyzovať otázku, či je v období dualizmu v zložení politickej elity alebo medzi jej voličmi možné predsa zistiť istú konfesionalnú inklináciu. Teda, či v jednotlivých politických skupinách, ktoré sa navonok prezentovali ako neutrálne a konfesionalne nevymedzené, neostala predsa len akási špecifická náboženská angažovanosť z obdobia náboženských bojov? Napriek náročnosti skúmania tejto otázky a nedostatku dát sa formuje názor, podľa ktorého v uhorskom politickom živote existoval akýsi náboženský zlom, pretože zloženie politickej elity nezodpovedalo konfesionalnému zloženiu spoločnosti. Pred prvou svetovou vojnou katolícke spoločenstvo skôr inklinovalo k Strane nezávislosti (Függetlenség párt), protestanti zas boli naklonení smerom k liberálom. Volebné analýzy tento zlom dávajú do súvisu aj s geografickým rozdelením. Cieľom štúdie je bližšia analýza uvedených téz.

Magyarországi választókerületek pártpreferencia-csoportjai az 1878 és 1910 közötti rendes országgyűlési választások alapján

Országgyűlési választókerületek többségi felekezetei (50%-) az 1880-as népszámlálás alapján

Választókerületek [413]

\\\\\\\\ római katolikus [208]

\\\\\\\\\\\\\\\\ görög katolikus [31]

||||| római és görög katolikus [31]

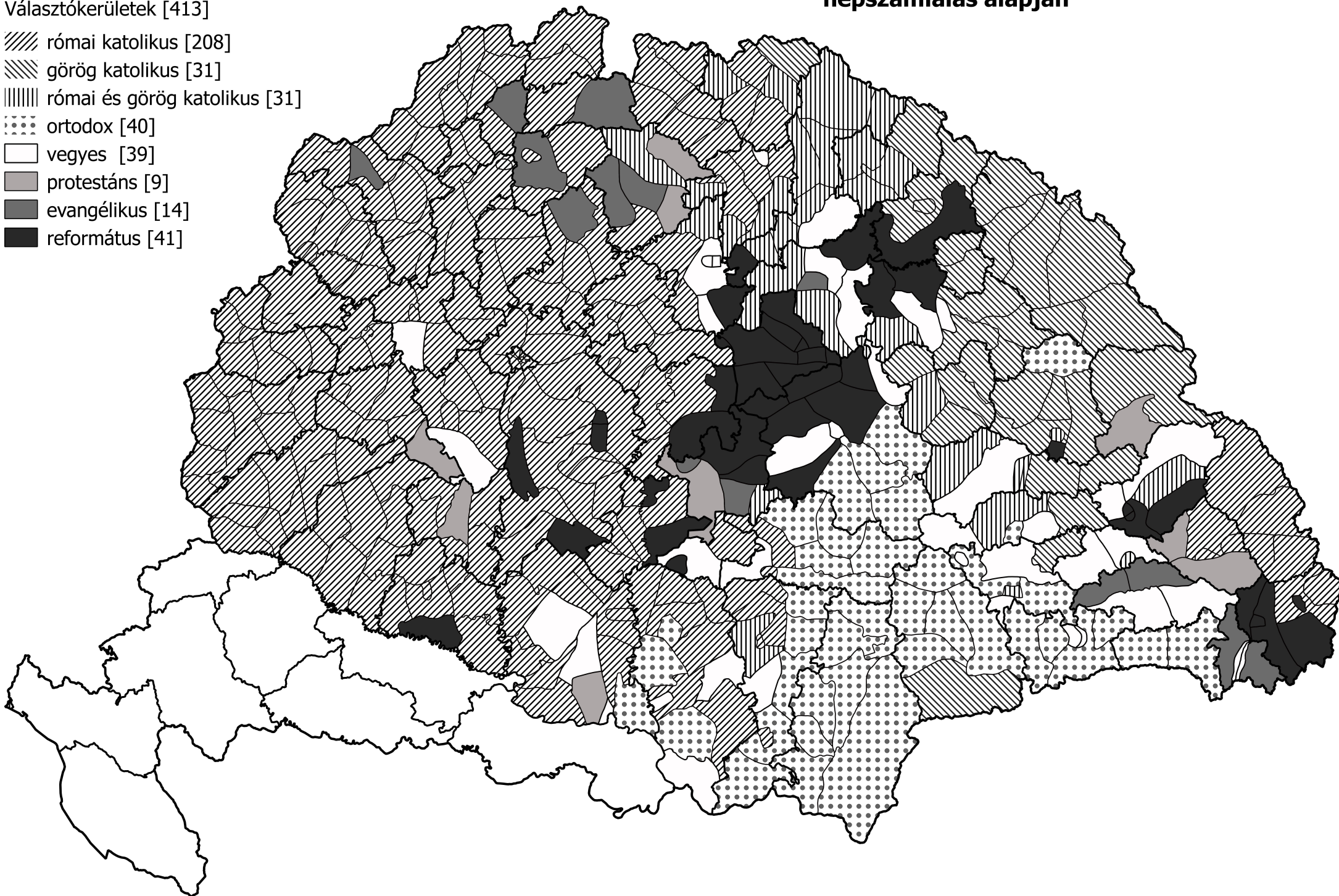
\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\ ortodox [40]

vegyes [39]

protestáns [9]

evangélikus [14]

református [41]

Országgyűlési választókerületek többségi felekezetei (50%-) az 1910-es népszámlálás alapján

Választókerületek [413]

\\\\\\\\ római katolikus [220]

\\\\\\\\\\\\ görög katolikus [31]

\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\ római és görög katolikus [28]

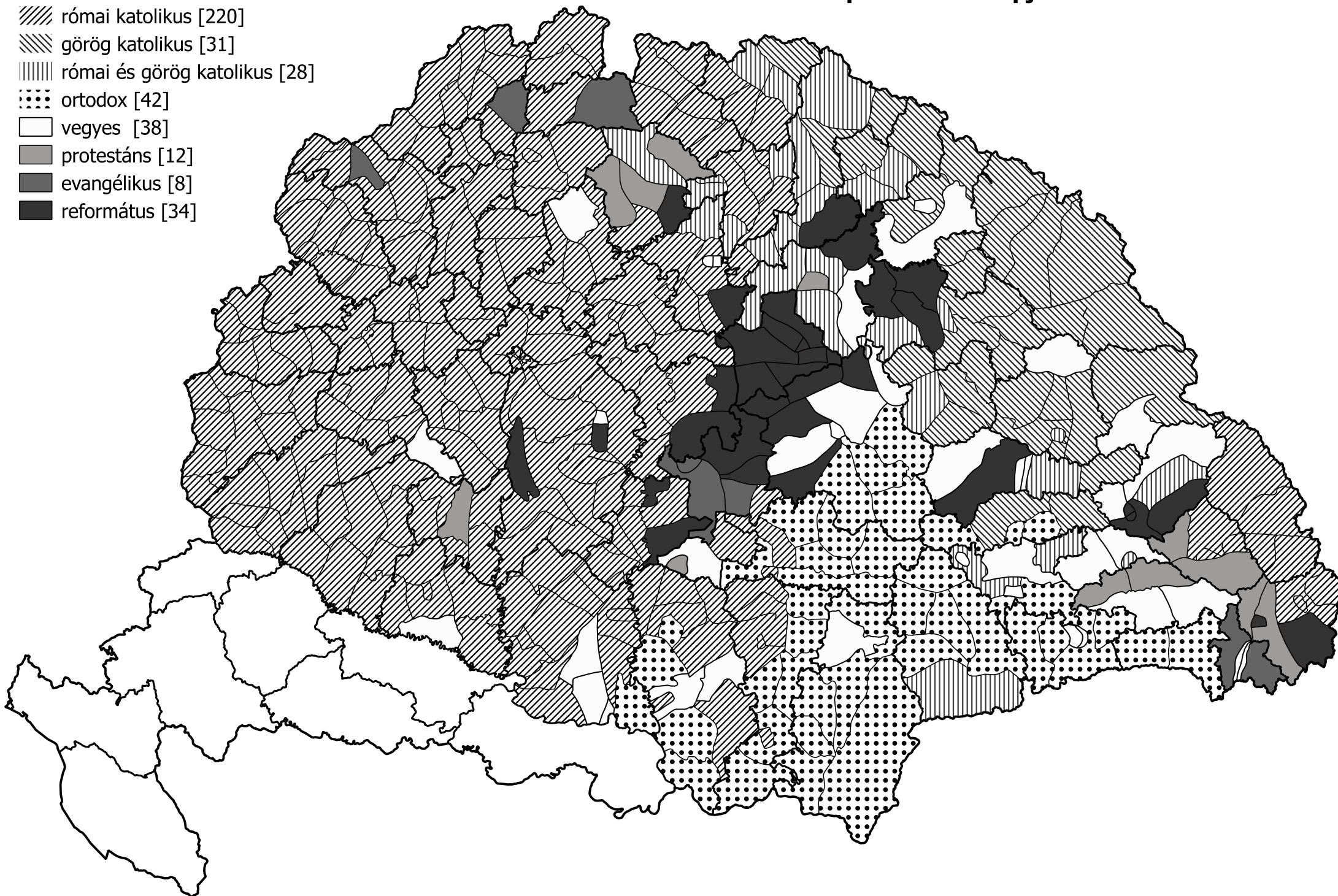
\\\\\\\\\\\\\\\\ ortodox [42]

□ vegyes [38]

■ protestáns [12]

■ evangélikus [8]

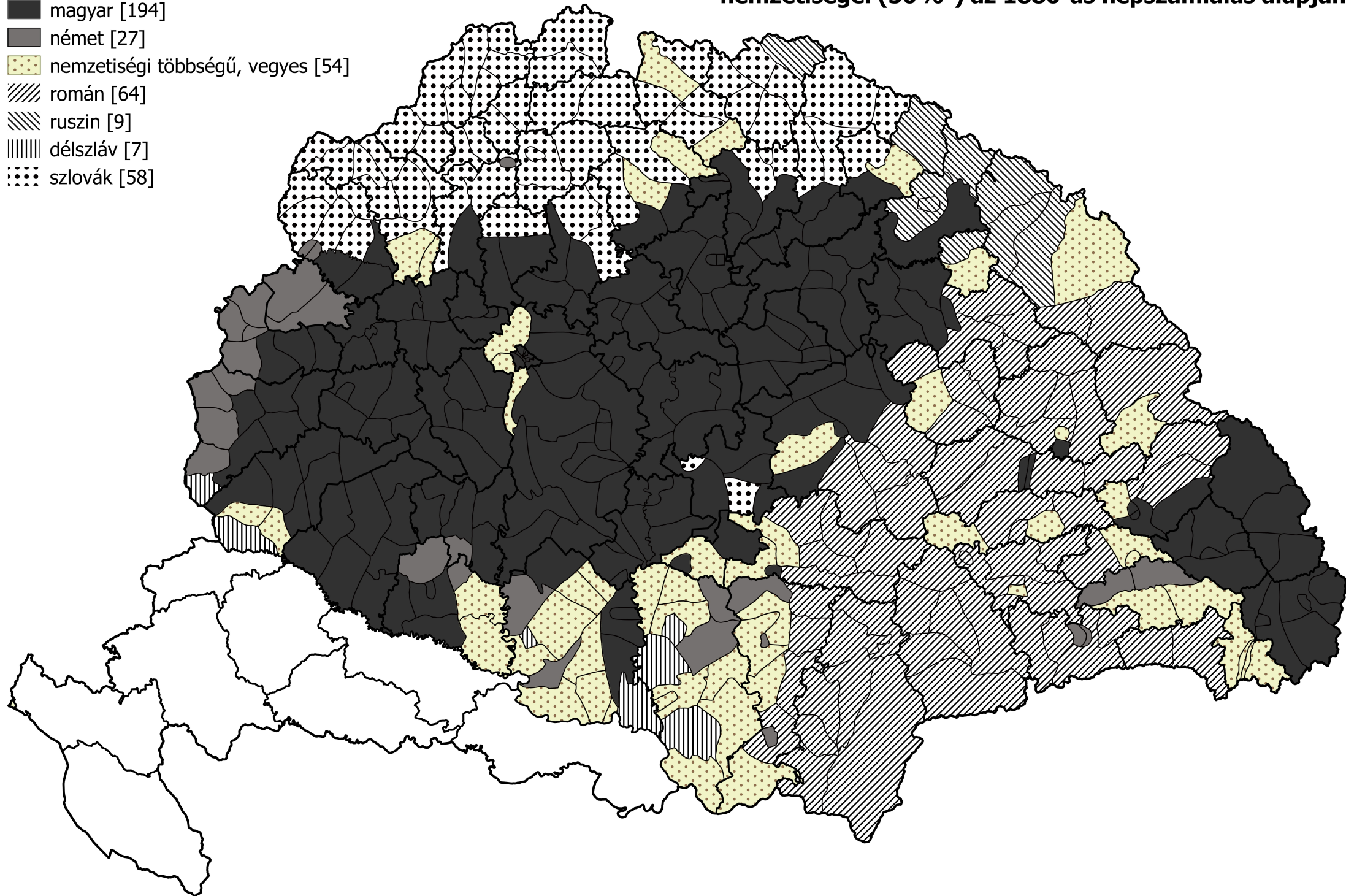
■ református [34]

Választókerületek [413]

- magyar [194]
- német [27]
- nemzetiségi többségű, vegyes [54]
- román [64]
- ruszin [9]
- délszláv [7]
- szlovák [58]

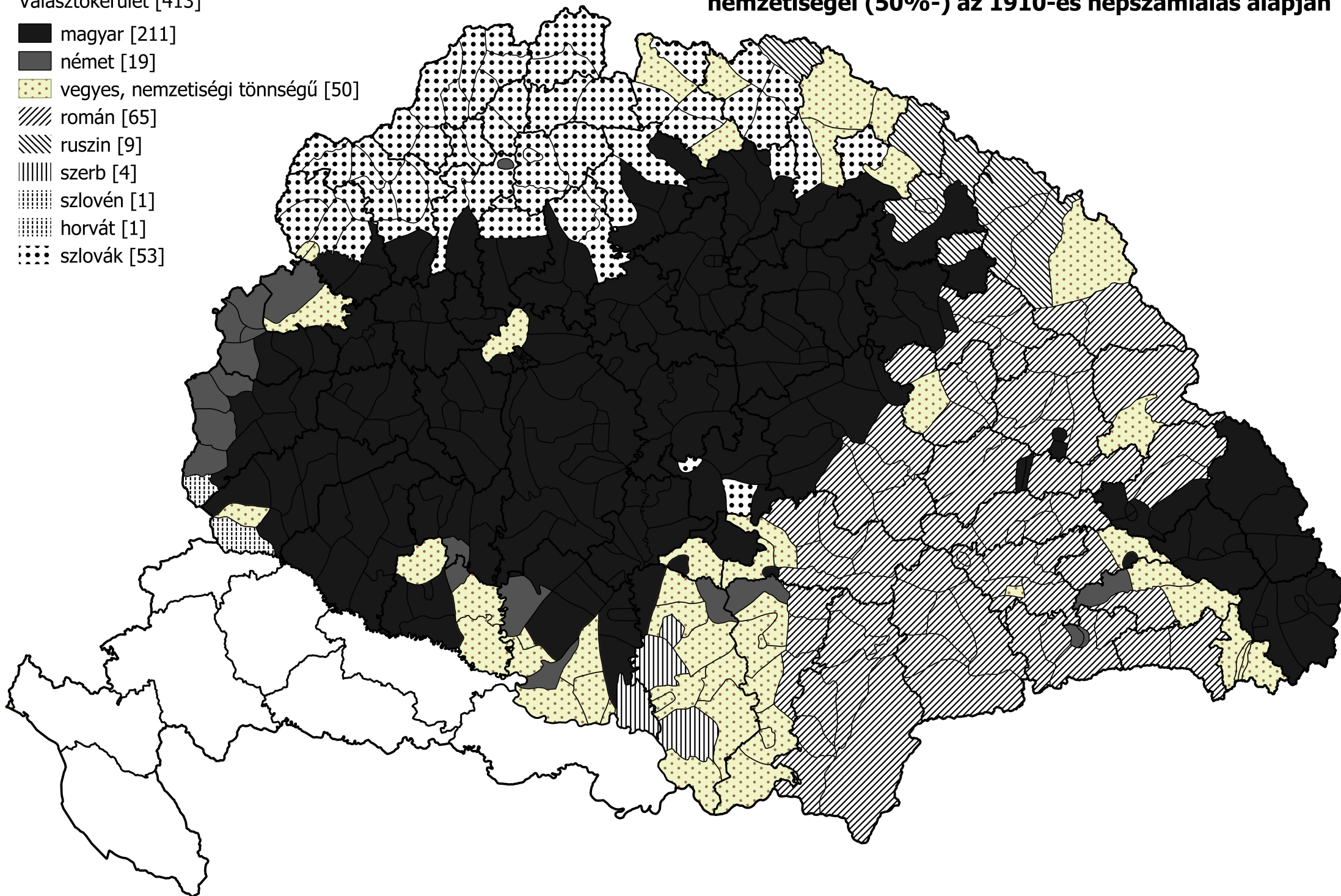
**Országgyűlési választókerületek többségi
nemzetiségei (50%-) az 1880-as népszámlálás alapján**

**Országgyűlési választókerületek többségi
nemzetiségei (50%-) az 1910-es népszámlálás alapján**

Választókerület [413]

- magyar [211]
- német [19]
- vegyes, nemzetiségi tönnségű [50]
- román [65]
- ruszin [9]
- szerb [4]
- szlovén [1]
- horvát [1]
- szlovák [53]

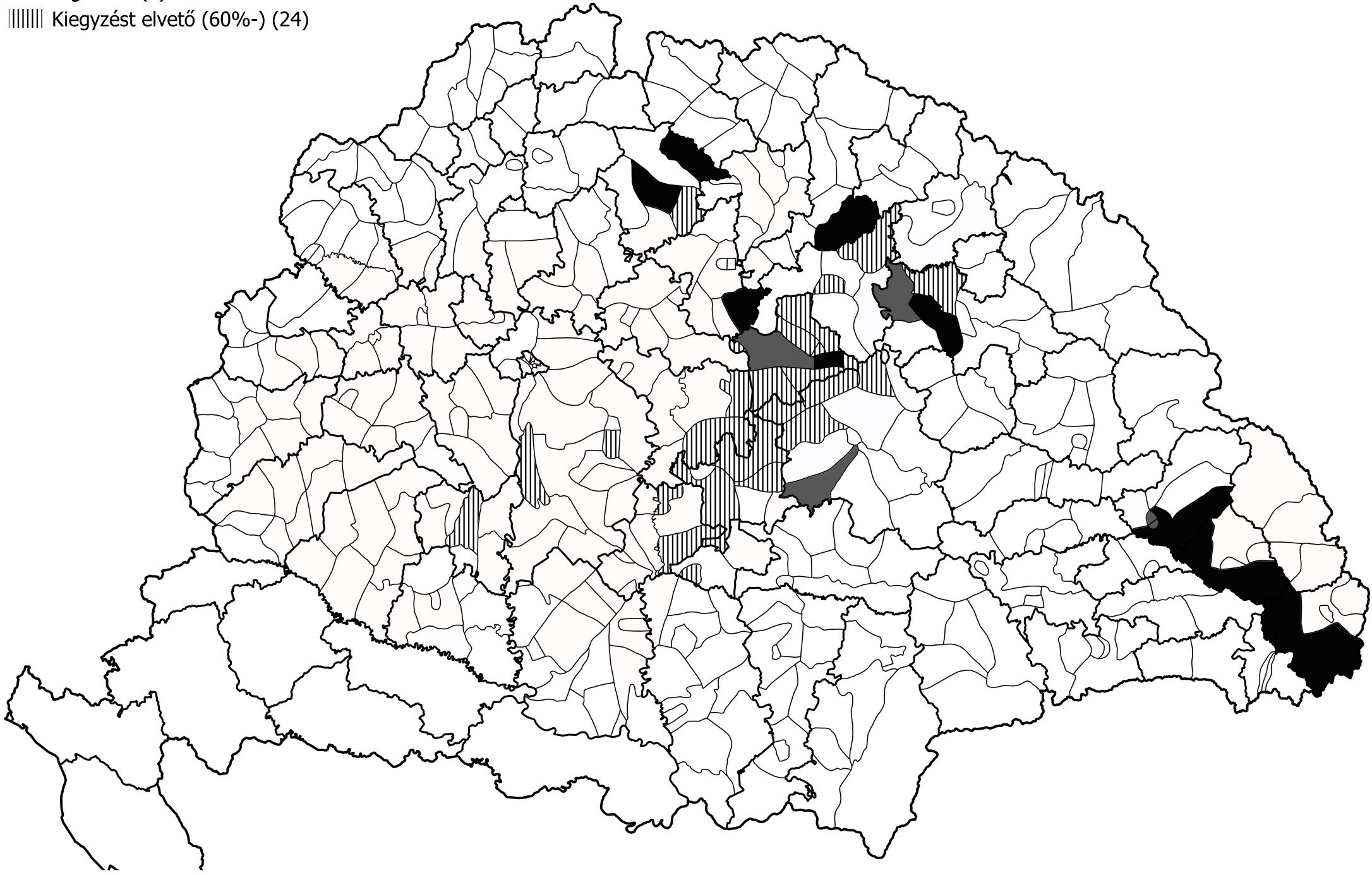
Protestáns magyar többségű (1910) választókerületek pártpreferenciája (1878-1910)

Választókerületek (43)

■ Kiegyezést támogató(60-%) (14)

■ Ingadozó (5)

||||| Kiegyezést elvető (60%-) (24)

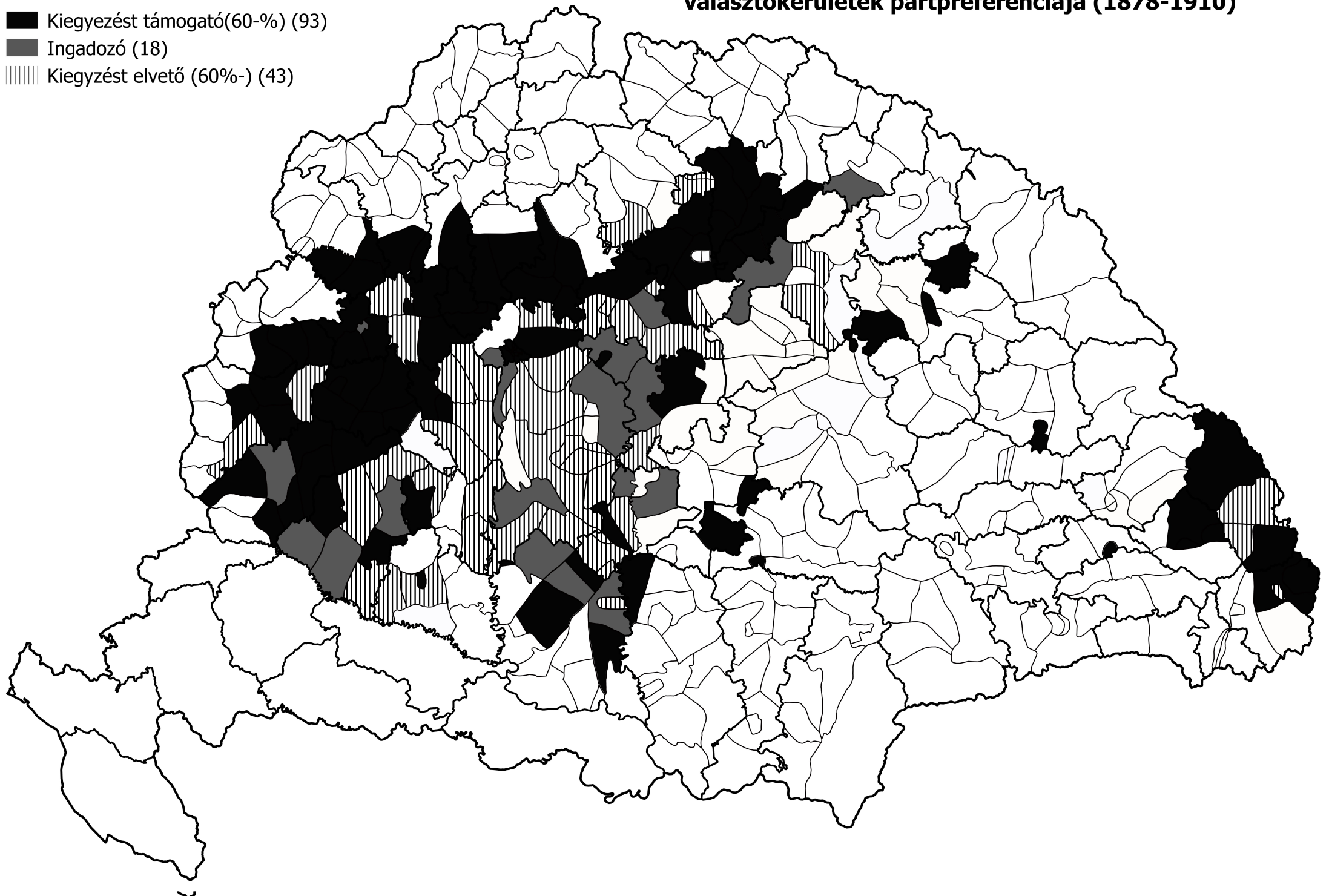
Választókerületek (154)

■ Kiegyezést támogató(60-%) (93)

■ Ingadozó (18)

||||| Kiegyezést elvető (60%-) (43)

Római és görög katolikus magyar többségű (1910) választókerületek pártpreferenciája (1878-1910)

*Zborník vyšiel v rámci riešenia projektu VEGA 1/0655/14
Rekatolizácia na Slovensku v 17. – 18. storočí*

a

*KEGA-15-008-00 Konfesionálny vývin strednej Európy v rannom novoveku –
smery, cirkvi, udalosti.*

Zostavil/Szerkesztette:

prof. PhDr. Peter KÓNYA, PhD.

Recenzenti/Lektorálták:

prof. ThDr. Ján ŠAFIN, PhD.

prof. Dr. PAPP Klára

doc. Mgr. Ján ADAM, PhD.

Jazyková úprava/Korrektúra:

Mgr. Annamária KÓNYOVÁ, PhD.

Mgr. Lucia ŠTEFLOVÁ, PhD.

Preklad/Fordítás:

Mgr. Annamária KÓNYOVÁ, PhD.,

Bc. Noémi HARASZTHYOVÁ,

Orsolya FILIPOVÁ, CCKV PU

Sadzba/Tördelés:

Marek SEDLÁK

Vydanie/Kiadás

prvé/első

Počet strán/Oldalszám

462 strán/462 oldal

Tlač/Nyomda

GRAFOTLAČ Prešov, s. r. o.

Vydal/Kiadó:

Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov 2016

ISBN 978-80-555-1745-2